

Masarykova univerzita

Pedagogická fakulta

KATEDRA SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY

PROJEVY RASISMU U DĚTÍ A MLÁDEŽE

Bakalářská práce

Brno 2005

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Ema Štěpařová

Vypracovala:

Veronika Kopuleťá

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a použila jen prameny uvedené v seznamu literatury.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a zpřístupněna ke studijním účelům.

.....

Veronika Kopuleťá

Děkuji vedoucí bakalářské práce paní Mgr. Emě Štěpařové za odborné vedení a cenné podněty.

Veronika Kopuleťá

Obsah	strana
Úvod	5
I. Teoretická část	8
1. RASY A RASISMUS	8
1.1 Lidské rasy	8
1.2 Rasismus	9
1.2.1 Podstata rasismu	9
1.2.2 Historický vývoj rasismu a rasových teorií	11
1.2.3 Formy rasismu	13
1.2.4 Příčiny rasismu a xenofobie v České republice.....	14
1.2.5 Právní rámec pro boj s rasismem.....	15
2. PROJEVY RASISMU U DĚTÍ A MLÁDEŽE	18
2.1 Vznik a vývoj rasových a etnických předsudků u dětí	18
2.1.1 Vnímání etnické odlišnosti v závislosti na věku jedince	18
2.1.2 Vliv médií na utváření rasových a etnických předsudků	25
2.2 Rasová, etnická a národnostní nesnášenlivost ve školách	26
2.2.1 Rasismus, žáci a školní personál	26
2.2.2 Rasismus a šikana	29
2.2.3 Vhodné multikulturální prostředí ve škole	31
2.3 Mládež a extremismus	32
2.3.1 Pravicový a levicový extremismus	32
2.3.2 Současná pravicově extremistická scéna v České republice	34
3. MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA.....	42
3.1 Teoretická východiska multikulturální výchovy	42
3.2 Multikulturální výchova v procesu edukace	46
3.2.1 Počátky multikulturálního (interkulturálního) vzdělávání v České republice ..	46
3.2.2 Současné školské vzdělávací programy a multikulturální výchova	47
II. Praktická část	53
1. HLAVNÍ CÍLE	53
2. ROZHOVORY SE ZÁSTUPCI ŠKOL.....	55
3. DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ.....	62
Závěr	84

Úvod

Tématem předložené bakalářské práce jsou projevy rasismu u dětí a mládeže. Pro toto téma jsem se rozhodla, neboť je v dnešní době stále více aktuální a zasluhuje pozornost rodičů, pedagogů, politiků, sociologů, psychologů a jiných odborníků.

Rasismus a xenofobie vytvářejí prostředí netolerance a předsudků, napětí, nenávisti a strachu, což znemožňuje kooperaci a pokojné soužití mezi lidmi různých etnických skupin. Rasismus je společensky nebezpečným jevem, který lidem bere důstojnost a popírá rovnost mezi nimi. V dnešní době rasismus ve světě sílí. Mnozí vědci hledají souvislost mezi růstem rasismu a xenofobie a změnami, které v současnosti probíhají. Jako důležité faktory, které mají na těchto jevech podíl, bych uvedla globalizaci, zvyšující se migraci obyvatel a změny lidských hodnot, které souvisí se změnou industriální společnosti ve společnost postindustriální.

V minulosti se o rasismu a xenofobii v České republice příliš nediskutovalo a oblast lidských práv byla zanedbávána. Náš stát byl uzavřenou zemí, která se problémem multikulturality či multietnickým soužitím nezabývala. Uzavřené hranice obyvatelům České republiky neumožnily zažít vlastní zkušenost osobním kontaktem s lidmi jiných národností. Většina obyvatel našeho státu se nezajímala o jiné národnostní či etnické skupiny, jejich kulturu, hodnoty, vzory chování a jednání. Některé národnostní menšiny na našem území samozřejmě v minulosti žily, ale až po roce 1989 došlo k výrazné změně jejich postavení ve společnosti.

V roce 1991 byla přijata Listina základních práv a svobod, která se stala součástí ústavního pořádku České republiky. Po roce 1989 došlo i k jiným významným změnám. Byla zavedena tržní ekonomika, došlo k ekonomické transformaci a otevřely se hranice. Právě otevření hranic způsobilo to, že se česká společnost začala postupně setkávat s mezinárodní migrací. Do naší republiky začali přicházet lidé z různých států světa. Mnozí z nich se tu usadili, našli si práci a časem někteří získali české státní občanství. Jiní v naší zemi pobývají jako uprchlíci.

Obyvatelé České republiky jsou často v kontaktu s příslušníky národnostních menšin nejistí, mohou trpět pocitem ztráty národní identity a cizince považují za konkurenci. Právě

změny v organizaci společnosti mohou způsobit, že lidé, kteří nejsou schopni přizpůsobit se novým poměrům a novým požadavkům společnosti, se mohou cítit dezorientovaní a získávají pocit, že je jejich identita ohrožena. Někteří se a tím vyrovnávají rasistickými nebo xenofobními postoji vůči jiným etnickým skupinám a rasám, v nichž vidí hrozbu. Jednou z hlavních příčin vzniku rasismu je také rozdílnost v kultuře imigrantů, národnostních menšin a majoritní populace.

Postoj k cizincům, kteří se v České republice usadili nebo se chtějí usadit, je tedy značně poznamenán nedůvěřivostí české veřejnosti. Rasisté a xenofobní lidé vidí většinou příčinu svých postojů v problematickém chování příslušníků etnických menšin nebo imigrantů, kteří jsou často spojováni s kriminalitou. Tyto postoje dokazují rozšíření předsudků a také existenci velkých rezerv v oblasti informovanosti a výchovy k toleranci a proti rasismu. Mohlo by se zdát, že rasismus a xenofobie jsou výhradně problémem dospělých jedinců, ale není tomu tak. Současná společenská situace má vliv také na děti a mládež. Chceme-li děti a mládež vychovávat k toleranci, musíme ovlivňovat jejich postoje, umožnit jim rozvíjet chápání a přijímání různorodosti jako pozitivního jevu a hodnotit rozdíly mezi lidmi z různých kultur jako přínosné. Pokud děti a mládež vyrůstají v prostředí, které šíří myšlenky rasismu a xenofobie, samy se stanou netolerantními lidmi s rasistickými sklony.

Dnešní člověk vstupuje ve svém profesním a soukromém životě do velkého množství vztahů, často s příslušníky jiných národů. Právě připravenost dětí a mládeže zvládat sociální vztahy různých úrovní neagresivní cestou představuje základ zdravého vývoje naší společnosti. Důležitá je výchova, při které se učíme toleranci. Právě rodiče a školy sehrávají důležitou roli při formování postojů a světonázoru dětí a mládeže.

Cílem této práce je popis problematiky projevů rasismu u dětí a mládeže, hledání příčin vzniku předsudků a prevence rasismu a netolerance v rodině i ve škole.

Na začátku práce se věnuji problematice rasismu obecně (historie, legislativa aj.). Konkrétněji se zaměřím na vznik a příčiny předsudků a projevů rasismu u dětí a mládeže. Povinností rodičů i pedagogů je reagovat na vývoj kolem nás a umožnit dětem a mladým lidem seznámit se se současnými společenskými problémy jako je rasismus, xenofobie, intolerance atd. Zaměřím se na mladé lidi, u nichž mohou být projevy rasismu

doprovázeny také šikanou, násilím a členstvím v různých pravicově extremistických skupinách. V poslední kapitole teoretické části se věnuji multikulturní výchově.

V praktické části bakalářské práce zkoumám konkrétní projevy rasismu a netolerance u žáků devátých tříd třebíčských škol. Na základě dotazníkového šetření a rozhovorů s řediteli škol jsem se pokusila zjistit, jestli se na třebíčských základních školách rasismus projevuje, jaký mají žáci na rasismus názor a do jaké míry jsou tolerantní k národnostním menšinám žijícím ve městě Třebíči.

Doufám, že následující kapitoly obohatí a rozšíří Vaše znalosti v oblasti dané problematiky.

I. teoretická část

1. RASY A RASISMUS

1. 1 Lidské rasy

Termín rasa se nejčastěji odvozuje z arabského slova ras, což označuje hlavu, a byl v antropologii prvně použit při klasifikaci plemen francouzským antropologem Francoisem Bernierem na konci 17. století. Rasa je formou existence lidského druhu v přírodním prostředí, které vyvolalo její vznik. U člověka jde o velkou skupinu lidí s podobnými fyziologickými a somatickými vlastnostmi, které se trvale přenášejí na potomstvo.

Za uplynulých sto let intenzivních výzkumů a bádání v antropologii a prehistorii bylo shromážděno mnoho dokladů o původu a vývoji lidské společnosti na území Asie, Evropy a Afriky. Živočišný původ člověka a existence jeho vývoje jsou potvrzeny a uznávány stejně jako vývoj jiných živočichů i rostlin. Během posledních sto tisíc let se na území Afriky, Evropy a Asie diferencovaly tři velké současné antropologické skupiny, které byly dříve označovány jako plemeno bílé, žluté (spolu s rudým) a černé.

Přesné označení těchto plemen v současné antropologii uvádí Wolf (20, s. 34):

1. **plemeno euroasijské (europoidní) = bílé**
rozšířené původně v Evropě, Malé a Přední Asii, na Kavkaze a v severozápadní Indii
2. **plemeno asijsko-americké (mongoloidní) = žlutohnědé**
zaujímající většinu asijské pevniny a ostrovy v jihovýchodní Asii. Sem patří i původní obyvatelé Ameriky
3. **plemeno ekvatoriální (negroidní) = černé**
s centrem rozšíření v Africe na jih od Sahary a zahrnující i některé malé negroidní skupiny v jihovýchodní Asii

Mezi těmito rasami se později začaly utvářet menší skupiny, které označujeme jako smíšené, přechodné nebo kontaktní typ. Jejich vznik byl podmíněn faktory geografickými, biologickými, společenskými aj. Současné rasy jsou nedílnou součástí jediného druhu dnes žijícího člověka – Homo sapiens sapiens.

Pojem rasa byl v minulosti nejčastěji zaměňován s pojmem národa. Na složení národa se však mohou podílet různé rasové typy, i smíšené populace, žádný národ nelze označit za čistou rasu. Pojmy rasa a národ je třeba je třeba přesně odlišovat. Rasa je pojmem přírodovědeckým, biologickým a vztahuje se na tělesné vlastnosti. Národ je pojmem kulturním a historickým, vztahuje se na společenský vývoj určitých lidských skupin. Národ předpokládá stabilní pospolitost řeči, území, hospodářského života, kultury i psychického založení dané skupiny lidí. K nejvýraznějšímu vývoji národů a národností došlo ve 20. století. Rusové, Češi, Němci atd. představují národní společenství, tedy národy. Tyto národy jsou reprezentovány různými rasovými skupinami. Rasa nemusí mít s národní příslušností vůbec nic společného. Na světě neexistuje žádný národ, který by byl zastoupen pouze jediným rasově čistým typem. Navíc lidským specifickým je proces smývání rasových rozdílů.

K této problematice se vyjadřuje Wolf (20, s.54):

„Procesy amalgamace a panmixie (postupné smývání a úplné vymizení rozdílů mezi rasami) už probíhají v současné době a to zejména ve střední Americe a v jihovýchodní Asii, kde dochází k mnohonásobnému míšení obyvatelstva všech barev pleti, typů a ras.“

1.2 Rasismus

1.2.1 Podstata rasismu

Rasismus se rodí z nedostatku tolerance, pochopení a porozumění. Je výsledkem ignorování, odmítání a zkreslování vědeckých argumentů. Základem rasových teorií a rasistických doktrín je zpravidla teze o fyzické a psychické nerovnosti a nerovnocennosti lidských ras. Tyto teorie vyzvedají pouze některé etnické a jazykové skupiny s určitými tělesnými a psychickými vlastnostmi, a tak jsou tyto lidé obvykle pokládáni za jediné a vyvolené představitele lidstva. Všichni ostatní jsou pro ně méněcenní, až nežádoucí. Rasismus byl nejprve zdůvodňován nerovností a rozdíly všude v přírodě. Měl ospravedlnit jednání vůdců autokracií, monarchií a totalitních států. Rasové teorie tak poskytovaly jakési právo k utlačování jedněch druhými, byly důvodem k vyhlášení válek (náboženství bylo často pouze záminkou).

Podstatou rasismu je od počátku nenávisť člověka k člověku, snaha většiny podrobit si menšinu a diskriminovat ji. Novodobý rasismus popírá rovnocennost lidských ras, která je však vědecky i historicky prokázána a je tudíž nezpochybnitelná. Rasismus 19. a 20. století se opíral o rasové a rasistické teorie, které nepřipustně směšovaly nebo zaměňovaly historické či společenské pojmy jako národ, řeč a podobně s pojmy biologickými a přírodovědnými jako rasa, druh, plemeno apod. Rasisté se tak dopouštěli omylů, chyb, úmyslných zkreslení a podvodů a to vždy za účelem ospravedlnění svých mocenských cílů a falešných idejí (např. žádná árijská či panská rasa, kterou vyzdvihoval německý rasismus, neexistuje).

V boji proti rasismu a všem formám násilí se již v minulosti angažovali významní čeští umělci a badatelé. V roce 1933 se v Německu chopil moci Adolf Hitler. V tom samém roce připravila Česká akademie věd a umění knihu s názvem: „Rovnocennost evropských plemen a cesty k jejich ušlechťování“. Významným českým antropologem, který ve svých dílech potvrdil jednotný původ lidstva, a tudíž i rovnocennost lidských ras, byl Aleš Hrdlička. Dokazuje, že všichni lidé, kteří na světě žijí, ať jsou bílí, černí nebo žlutohnědí, zaostalí či civilizovaní, přírodní nebo moderní – jsou příslušníky jednoho a téhož druhu člověka – Homo sapiens. Výrok Aleše Hrdličky „One Origin Of Mankind“ je známý po celém světě.

V dnešní době je rasismus ve své podstatě vědecky vyvrácen, je morálně nepřipustný a nemá v této lidské společnosti žádné právo na existenci, protože lidstvo jako celek je jednotného původu. Myšlenku rovnosti lidí všech ras je třeba realizovat v každodenním životě prostřednictvím médií, ale zejména prostřednictvím výchovy a vzdělávání. Toleranci a solidaritu k lidem jiné barvy pleti či etnika je nutné šířit v rodinách, ve škole a ve společnosti jako celku.

Podle Josefa Wolfa byl rasismus zpravidla založen na těchto chybách a omylech (20, s. 114):

- 1. Byl založen na směšování rasy a národa, tj. pojmů a zákonitostí biologických a společenských nebo na ještě složitějším směšování faktů a předsudků o těchto pojmech (nejčastější příčina).*

2. *Vycházel z nevědeckých a falešných představ a názorů jednotlivců či skupin a považoval je za jediné, správné a směřodonné, a to zpravidla proto, že nevyhovovaly politice zastánců těchto teorií (např. teorie o břemeni bílého člověka).*
3. *Opíral se o nevědecké teorie o rasové méněcennosti a nerovnocennosti lidí na světě. Vpodstatě šlo o učení nenávisti vůči lidem jiné rasy – ať už jako ospravedlnění nadvlády jedněch národů nad druhými jako u starých Římanů nebo v moderní době při ospravedlňování zhoubných teorií nacistů, fašistů a dalších zastánců totality.*

1.2.2 Historický vývoj rasismu a rasových teorií

Rasismus představuje v lidské společnosti velmi starý fenomén. Vznikl již ve starověké otrokářské společnosti, kde měl ospravedlnit porobení a utiskování otroků a zároveň také obhájit zotročování jedněch národů a lidských skupin jinými. Většinou se jednalo o podmanění malých národů velkými a uplatnění síly a moci většiny proti menšině. Teprve v novověku nabyl rasismus své nejzrůdnější podoby a stal se také teoretickou základnou k násilnému ovládnutí a vyvražďování jedněch národů či skupin lidí druhými. Rasismus je nebezpečnou ideologií, která nemá vědecké ani morální opodstatnění, ale přesto provází lidstvo od starověku dodnes. Rasismus se tak stal jednou z nejnebezpečnějších ideologií 19. a 20. století. Zejména mnozí vlivní politici využívali rasových předsudků a nízké kulturní úrovně zaostalých vrstev a postavili se především proti národnostním menšinám, koloniálním národům a kmenům. Základy novodobého rasismu ve světě vznikly především díky německým a anglosaským teoriím.

Jedním z prvních ideologů rasismu byl Angličan Benjamin Kidd. Podle něho je sociální pokrok založen na „přirozeném výběru“ nejvíce přizpůsobivých národů, které mají vrozenou biologickou nadřazenost nad jinými národy, méněcennými. Třídní podstatu této rasové doktríny využívali mnozí političtí činitelé v jižních státech USA, kteří se již v minulém století snažili dokázat, že zrovnoprávnění černochů by znamenalo záhubu civilizace (válka Severu proti Jihu).

Novodobý rasismus na evropském kontinentě měl svůj počátek zejména v teoriích a dílech francouzského hraběte J.A. Gobineaua (1819 – 1882). O názorech Gobineaua se zmiňuje také Wolf (20, s. 137):

„Učil, že jen lidé s určitými tělesnými vlastnostmi jsou vyvolení a jediní představitelé nejvyšší lidské kultury. Rasu dokonce považoval za jedinou příčinu rozkvětu a úpadku kultury. Vypracoval na základě tohoto všeobecnou rasovou teorii, podle níž k vládě nad ostatními rasami jsou přeurčeni pouze lidé s určitými tělesnými znaky a duševními vlastnostmi a schopnostmi. Toto nevědecké spojení a hlásání závislosti duševních vlastností na tělesných znacích bylo u Gobineaua zkrslené a úmyslné: za nejschopnější a nejčistší považoval plemeno bílé, za nejméně nadané pak plemeno černé. Gobineau hledal v čistotě rasy jedinou příčinu rozkvětu lidstva a pomocí této rasistické teorie vysvětloval zánik dávných civilizací Egypta, Indie, Fénicie, Řecka a stejně tak Říma. Tvrdil, že ke kulturnímu úpadku lidstva ve starověku došlo v důsledku smíšení ras, vládnoucí rasy s nižšími a méněcennými rasami přistěhovalců a tvrdil, že k takovému úpadku kultury a lidské společnosti dojde i v moderní době.“

Gobineau měl řadu stoupců a pokračovatelů a to hlavně v Německu. Jedním z nich byl Houston Steward Chamberlain, který vytvořil teorii o nordické rase, která podle něho je jediná předurčena k vládě nad ostatními lidmi. Nordická čili germánská rasa je podle Chamberlaina nejdokonalejší. Němci – Teutoni jsou vysocí a světlovlasí, vyznačují se energičností, vynalézavostí a jsou svobodní. Židé podle Chamberlaina měli zhoubný vliv na ostatní národy. K šíření této rasistické teorie přispěl také Friedrich Nietzsche (teorie o „nadčlověku“) a od roku 1933 i nacionálně fašistická vláda v Německu.

Jednou z nejhrůznějších forem rasismu byla nepochybně nacistická antisemitská teorie o nadřazenosti „árijské rasy“, kterou prosazoval Adolf Hitler. Ta se stala záminkou pro genocidu ve druhé světové válce. Adolf Hitler věnoval teorii tzv. panské rasy druhý díl knihy „Mein Kampf“. Jeho rasová teorie vědomě a nevědecky slučovala pojem rasa s pojmem národa.

1.2.3 Formy rasismu

Rasové předsudky

Předsudek je předpojatost, názorová strnulost; emočně nabitý, kriticky nezhodnocený úsudek a z něj plynoucí postoj, názor přijatý jedincem nebo skupinou (5, s. 464).

Mnoho předsudků a stereotypů existuje při posuzování a vnímání národů a etnik příslušníky jiných národů a etnik – etnické a národní stereotypy. Stereotypy a předsudky se běžně šíří všemi formami masové komunikace, jsou obsaženy v některých školních učebnicích, ovlivňují veřejné mínění v oblasti politiky.

Má-li někdo předsudky vůči příslušníkům jiného etnika či rasy, nedopouští se tím ještě diskriminace, ta se projeví až v určitém jednání.

Rasová diskriminace

Definici rasové diskriminace nalezneme v prvním článku Mezinárodní úmluvy OSN o odstranění všech forem rasové diskriminace z roku 1965. Rasová diskriminace je zde popsána jako rozlišování, vylučování, omezování nebo znevýhodňování založené na rase, barvě pleti, rodovém nebo na národnostním či etnickém původu, jehož cílem nebo následkem je znemožnění nebo omezení uznání, užívání nebo uskutečňování lidských práv a základních svobod na základě rovnosti v politické, hospodářské, sociální, kulturní nebo kterékoliv jiné oblasti veřejného života. (18, s.14)

Diskriminace se projevuje v různých oblastech. Nejčastěji se hovoří o diskriminaci v zaměstnání, v bydlení, ve vzdělání, ve službách atd. Pozitivní diskriminace naopak spočívá v sociální politice, která slouží k ustavení rovnosti příležitostí zvýhodněním určité skupiny, která byla v nějaké oblasti diskriminována.

Rasová segregace

Při rasové segregaci dochází k oddělení jedné skupiny obyvatel od zbytku společnosti. Skupina je koncentrována v jedné lokalitě, kde vzniká ghetto. Prostorové oddělení etnické menšiny může být nucené (může být důsledkem vyjádření rasismu a xenofobie okolí) i dobrovolné.

Rasově motivované násilí

Násilí s rasovým podtextem je složitým komplexem jevů. Násilné činy bývají většinou spojené s určitými ideologickými nebo politickými motivy. V rasově motivovaných činech je často souvislost mezi fyzickým násilím, zastrašováním a výhružkami. Takové násilí má velmi negativní vliv na oběť. Podrývá její lidskou důstojnost a ovlivňuje sebehodnocení oběti.

Rasové násilí může být reakcí na události, které jsou pachatelem vnímány jako hrozba ze strany imigrantů nebo etnických menšin nebo může být jakýmsi posláním, kdy se pachatelé uchylují k násilí z ideologických důvodů. U mladých lidí dochází k násilí především spontánními činy. Tito lidé se touží identifikovat se skupinou svých vrstevníků, snaží se získat jejich respekt a uznání. Fyzické násilí může být doprovázeno konzumací alkoholu, návykových látek apod.

1.2.4 Příčiny rasismu a xenofobie v České republice

V současnosti se rasistické a xenofobní postoje mnohdy spojují s obavou české veřejnosti se ztrátou národní identity. Po roce 1989 došlo ke změnám v organizaci společnosti. Lidé mají strach z přílivu imigrantů, což je jev, který souvisí se světovou globalizací. Lidé nejsou schopni přizpůsobit se novým poměrům a novým požadavkům společnosti a cítí se dezorientováni.

Dalšími příčinami rasistických postojů jsou ekonomické podmínky naší země. V současné době je mnoho lidí nezaměstnaných a dochází k rivalitě mezi majoritní společností a imigranty nejen na trhu práce, ale i v oblasti bydlení a sociálních služeb. Jinou příčinou rasismu a xenofobie ve společnosti je kulturní rozdílnost imigrantů a etnických menšin od majoritní populace. Lidé mají tendenci hodnotit cizí kulturu skrze sebe sama. Významnou úlohu v budoucnosti tedy sehraje multikulturní (interkulturní) výchova, která povede u dětí od útlého věku k větší toleranci a následné spolupráci mezi lidmi bez ohledu na jejich barvu pleti či etnický původ.

1.2.5 Právní rámec pro boj s rasismem

Právní systém ČR je v oblasti boje s rasismem a xenofobií nejvíce ovlivňován Organizací spojených národů, Evropskou unií, Radou Evropy a Organizací pro bezpečnost a spolupráci v Evropě. Tyto organizace usilují o prosazování lidských práv a základních svobod pro všechny bez výjimky a podle Ústavy České republiky článku 10 jsou ratifikované mezinárodní smlouvy týkající se lidských práv a základních svobod bezprostředně závazné a mají přednost před zákonem.

Organizace spojených národů (OSN)

Hlavním cílem OSN je zajištění míru a bezpečnosti ve světě. Organizace spojených národů vydala množství dokumentů, které mají vést ke snížení všech projevů rasismu. K těm nejdůležitějším patří níže zmíněné.

V roce 1948 byla vyhlášena **Všeobecná deklaráce lidských práv**, v níž je stanoveno, že všichni lidé se rodí svobodní a sobě rovni co do důstojnosti a práv“ (článek 1) a že práva a svobody dané deklarácí nemohou být nikomu upírány z důvodu jeho „rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení (článek 2). (3, s. 498)

Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace přijala OSN v roce 1965. Smluvní státy se zavazují, že nebudou provádět ani trpět rasovou diskriminací, rasovou segregací a apartheidem a že postaví mimo zákon jakékoliv organizace propagující nerovnost mezi rasami a podporující rasovou diskriminaci. V České republice vstoupila tato úmluva v platnost v roce 1969. Dalším legislativním dokumentem OSN, který by měl vést k eliminaci rasismu, je **Mezinárodní úmluva o potlačení a trestání zločinů apartheidu** z roku 1973.

Rada Evropy

V boji proti rasismu zaujímá Rada Evropy klíčovou pozici. Rada Evropy se opírá o několik právních nástrojů. Je to např. **Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod** z roku 1950. Česká republika přistoupila k Úmluvě v roce 1992. Na dodržování lidských práv by měl dohlížet Evropský soud pro lidská práva. Další právní nástroje Rady Evropy jsou **Evropská sociální charta** z roku 1961, **Evropská charta regionálních nebo**

menšinových jazyků, Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin z roku 1995 a **Úmluva o účasti cizinců na veřejném životě na místní úrovni** z roku 1997. Při Radě Evropy fungují **Evropská komise proti rasismu a netoleranci, Evropské centrum pro záležitosti menšin, Evropské centrum pro práva Romů, Evropské centrum pro migraci.**

Evropská unie (EU)

Členské země Evropské unie jsou zároveň členy Rady Evropy a v oblast lidských práv přejímají především její legislativu. Základním kodexem Evropské unie pro oblast lidských práv je **Charta základních lidských práv Evropské unie**, která byla podepsána na konferenci v Nice v roce 2000. Na odstranění diskriminace v oblasti vzdělání, bydlení, zaměstnání, služeb, systému trestní spravedlnosti a státní správy se zaměřuje **Směrnice Rady EU 43/2000/ES**. V rámci Evropské unie funguje **Poradní komise proti rasismu a xenofobii** a **Evropské monitorovací centru pro rasismus a xenofobii**. Toto monitorovací centrum sídlí ve Vídni a jeho základním úkolem je shromažďovat informace o rozsahu a vývoji rasistických, xenofobních a antisemitských projevů v EU.

Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE)

Za nejdůležitější nástroj OBSE se dá považovat **Kodaňský dokument** z roku 1990, kde jsou stanoveny základní principy lidských práv.

V České republice vychází právní rámec pro boj s rasismem z **Ústavy** (zákon č.1/1993 Sb.). V ústavě je stanoveno, že Česká republika je založena na úctě k právům a svobodám člověka a občana a ty jsou pod ochranou soudní moci.

Listina základních práv a svobod (zákon č. 23/1991 Sb.) prohlašuje v článku 1, že lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech a základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné. V článku č. 3 jsou základní práva a svobody zaručeny všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení. (3, s.484 – 485)

V Hlavě III Listiny základních práv a svobod se píše, že příslušnost k národnostní či etnické menšině nesmí být nikomu na újmu. Menšinám se také zaručuje všestranný rozvoj, právo na vzdělání v mateřském jazyce, na užívání mateřského jazyka v úředním

styku, právo na účast na řešení věcí týkajících se národnostních a etnických menšin. Rasově motivované trestné činy a přestupky jsou postižitelné dle trestního zákona. Jako rasově motivované trestné činy se označují např. vraždy, atentáty, hromadné masakry, šíření rasistických ideologií, používání fašistické či nacistické symboliky apod.

Paragrafy týkající se rasově motivovaných činů, které trestní zákoník (zákon č. 140/1961 Sb.) uplatňuje, uvádí například Tatjana Šišková (19, s. 22 - 23):

- § 196 o násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci
- § 198 o hanobení národa, rasy a přesvědčení
- § 198a o podněcování k národnostní a rasové nenávisti
- § 221 o úmyslném ublížení na zdraví
- § 222 o úmyslném způsobení těžké újmy na zdraví
- § 259 o genocidii
- § 260 o podpoře a propagaci hnutí prokazatelně směřujících k potlačení práv a svobod občanů a dále o hlásání národnostní, rasové, třídní nebo náboženské zášti
- § 261 týkající se veřejných projevů sympatií k fašismu nebo podobnému hnutí a proti veřejnému popírání, zpochybňování, schvalování nebo ospravedlňování nacistických zločinů
- § 263a o persekuci obyvatelstva ve válečné situaci

Česká republika v současné době podniká v oblasti boje s rasismem řadu kroků. Připojuje se k mezinárodním úmluvám a hledá vlastní nástroje boje s rasismem. V této oblasti je velmi důležitá prevence a výchova.

2. PROJEVY RASISMU U DĚTÍ A MLÁDEŽE

2.1 Vznik a vývoj rasových a etnických předsudků u dětí

Předsudek je obvykle definován jako fixovaný postoj s emocionálním podkladem, který je zaujímán k nějakému objektu či k jiným lidem, jednotlivcům i velkým skupinám. Jsou-li předsudky zaměřeny na určité etnické či rasové skupiny, hovoříme o etnických předsudcích nebo rasových předsudcích. Předsudky jsou výrazem neznalosti, posilované pocitem strachu nebo bezmoci. Málokdo z nás vyjádří vědomě a otevřeně své negativní rasové postoje nebo schválí diskriminaci vůči národnostním menšinám. Často však nepřímo a neuvědoměle můžeme podporovat nadřazenost většinové kultury nad menšinami. Tento postoj se může stát pro děti názorným příkladem, který přejímají jako vzor. Jakmile předsudek zapustí v nějakém prostředí kořeny, je obtížné se jej zbavit nebo ho vyvrátit.

2.1.1. Vnímání etnické odlišnosti v závislosti na věku jedince

Věk 3 – 6 let

Děti v tomto věku jsou výrazně přístupnější rozumovému vysvětlení, pokud je ovšem podáno řečí jemu srozumitelnou a hodně názorně – např. mu můžeme ukázat na obrázku v knížce rozdíl mezi bělochem a černochem a tento rozdíl jednoduše vysvětlit. Děti přemýšlí o rasových rozdílech výhradně na základě toho, co vidí (fyzické znaky jako je barva pleti). Tyto znaky nepovažují za nijak podstatné. Jinou barvu pleti často chápou jako dočasnou změnu, která je způsobena například dlouhým pobytem na slunci apod. Věří také tomu, že se rasové fyzické rozdíly dají nějakým způsobem odstranit.

Věk 6 – 11 let

V této době se při výchově a vzdělávání vedle pohádek začínají prosazovat i knížky vhodně poučující, které poskytují nové věcné informace, např. dětské encyklopedie, knihy a časopisy o technických vynálezech, dobrodružné příběhy apod. Poučení získává dítě i z různých pořadů v televizi nebo při různých organizovaných výletech. Zpočátku je realizmus školáka závislý na tom, co mu autority (učitelé a rodiče) povědí. Později jsou však školáci vůči autoritám kritičtější a ověřují si poznatky vlastním prozkoumáváním, přemýšlením a srovnáváním informací z různých zdrojů. Zájem dítěte je v tomto věku

vázán především na jevy konkrétní. Abstraktní pojmy (spravedlnost, pravda, poctivost...) jsou mu přístupny zase na konkrétních příkladech. Jeho morální usuzování a chování je spíše konvenční. Dítě se chová tak, jak se podle jeho vědomostí od něho očekává, popřípadě tak, aby předešlo kritice autoritativních osob a vlastního svědomí, které normy vnějších autorit zvnitřnilo. Z tohoto období si dítě zpravidla pamatuje v dospělosti mnohem více událostí než z předchozích období.

Vstupem do školy postoupí začleňování dítěte do lidského společenství velmi výrazně. Děti se učí modelovat své vlastní způsoby chování podle rodičů, učitelů a spolužáků. Dítě se také učí jednat podle určitých pravidel.

Děti v tomto věkovém rozmezí chápou rasovou odlišnost jako etnický původ, který ovlivňuje nejen to, jak lidé vypadají, ale také to, čím se živí, jazyk, kterým mluví, a jak se chovají. V těchto letech je tedy třeba děti správně formovat v rámci multikulturní výchovy, neboť se u nich mohou vyskytovat první známky rasové nesnášenlivosti a pochybností ohledně rovnosti mezi jednotlivými etniky.

Období dospívání

V období dospívání dochází k postupné emancipaci mladého člověka od příliš úzké závislosti na rodině, k navazování vztahů k vrstevníkům stejného i opačného pohlaví a hledání vlastního postavení (role) ve společnosti či smyslu vlastní existence. Hledání vlastní role ve společnosti a ve světě vůbec je pro období dospívání velmi charakteristické. Dospívající si kladou otázky související se smyslem života a ptají se také na docela konkrétní postavení mezi lidmi. Zajímá je, jak se na ně druzí dívají, co si o nich ostatní myslí apod. Důležitou úlohu začínají v tomto věku sehrávat etnické stereotypy, které si osvojujeme již v raném dětství od svých rodičů a později ve škole. S postupem času si mladý člověk vytváří své vlastní stereotypy, většinou na základě zobecnění vlastní negativní zkušenosti.

Zhruba ve věku 10 až 14 let si děti uvědomují, že příslušnost k určité rase či etnické menšině může ovlivňovat sociální pozici člověka v dané společnosti. Důležitou roli začíná hrát také etnická identifikace.

Definici etnické identity (etnického vědomí) popisuje Průcha (13, s.52):

„Etnické vědomí je vědomí sounáležitosti s určitou etnickou skupinou na základě společně sdílených objektivních komponentů etnicity nebo rodového původu. Jako forma společenského vědomí je souhrnem názorů na původ, etnický prostor (vlast), historické osudy, postavení, úlohu a povahu vlastního etnika a na jeho místo mezi ostatními etniky.“

Etnicitu získáváme od svých rodičů narozením. Pokud etnická identifikace pomáhá jedinci nebo příslušníku etnické skupiny překonávat pocit méněcennosti, je možné ji hodnotit pozitivně. Pokud je však mladý člověk kvůli svému etnickému původu napadán a odmítán, má to neblahý vliv na jeho psychiku. Časté rozlišování dětí, které například chodí do stejné třídy, podle jejich etnické příslušnosti (Romové, Ukrajinci, Vietnamci aj.) na ně má velmi negativní vliv.

Děti mají vysoce vyvinutý cit pro sounáležitost se skupinou vrstevníků a nechtějí se z ní vylučovat. Pedagogové mohou někdy nevědomky vytvářet mezi dětmi něco, co bychom mohli nazvat černobílým vnímáním světa dětí i dospělých. Dítě tak nebude vědět ke komu vlastně patří, bude žít v jakémsi rozporu. Každé dítě objevuje svoji identitu v procesu zkoumání světa ostatních, kdy zjišťuje, co dělají jiné děti, co je pro ně důležité, po čem touží a co cítí.

Období dospívání může být pro mladého člověka složité. Mládež má potřebu sounáležitosti, chce „někam patřit.“ Parta a vrstevníci začínají hrát v životě člověka důležitější roli než rodiče, neboť jejich autorita postupně v očích dospívajících dětí klesá. Problémem zařazení se do skupiny vrstevníků může být mimo jiné také barva pleti či etnický původ. Někteří mladí lidé jsou se svým původem spokojeni, jiní jakožto zástupci etnické minority mohou mít problém se do skupiny dětí většiny zařadit. V případě, že je dítě kvůli svému původu diskriminované a není vrstevníky přijímáno, je třeba vyhledat včasnou pomoc. Někdy stačí podpora rodičů, jindy je nutné začít spolupracovat s učiteli a také psychology. Mladí lidé by se měli učit být na svůj původ hrdí, nesmí však být netolerantní vůči ostatním. Pedagogové by měli včas podchytit negativní projevy většinových žáků proti menšinovým a také by měli patřičně zakročit proti rasistickým projevům mládeže patřící do subkultury skinheads a jiných extremistických skupin.

Některé tyto skupiny jsou nebezpečné, neboť propagují rasismus, xenofobii, netoleranci a násilí.

Povinností rodičů i pedagogů je, aby s dětmi hovořili na téma rasismu a intolerance otevřeně, vážně a upřímně. Je třeba zabránit tomu, aby se u dětí rozvíjely rasové předsudky a intolerance vůči národnostním a etnickým menšinám. Děti a mládež by neměly hodnotit samy sebe pozitivně a druhé vidět kriticky či přímo negativně. Etnicita má totiž emocionální charakter a obecná charakteristika jakéhokoliv etnického společenství objektivně neexistuje (např. Arabové jsou líní, Skotové jsou lakomí, Čečenci jsou teroristé apod.).

Malé děti se učí v rámci sociálně kulturního procesu. Během toho, jak děti rostou, získávají nové informace. Mnohé z těchto informací však můžeme označit za nesprávné. Jsou to mimo jiné i zkreslené představy nebo předsudky o jiných kulturách, lidských rasách apod. Pozorujeme-li skupinku dětí předškolního věku, jak si hrají a dovádějí, tak pokud se mohou domluvit stejným jazykem, samy nedělají rozdíly mezi sebou kvůli barvě pleti, kulturním nebo etnickým odlišnostem. Děti tyto rozdíly vidí, všímají si odlišnosti vzhledu i řeči, nepovažují je však za důležité. Jestliže se začne některé dítě povyšovat nad druhé kvůli barvě jeho pleti, je to znamení, že něco není v pořádku. Příčinu je třeba hledat ve světě dospělých lidí, odkud pochází vzor tohoto negativního chování dítěte. Ve věku 4 až 7 let jsou děti silně egocentrické, nemají ponětí samy o sobě, o národech a etnických skupinách. Podle dětí vidí ostatní lidé svět jejich očima. Děti často opakují to, co slyší od dospělých. Nejsou to však jejich vlastní názory. Pokud se jeví nějaký výrok malého dítěte jako rasově nesnášenlivý, je to pouze výrok opakovaný. Jestliže se dítěte zeptáme na to, proč řeklo to či ono, nebude schopné nám odpovědět, říci nám svůj vlastní názor.

Pro vývoj předsudků je rozhodující kultura prostředí, z něhož člověk pochází. To znamená, že během tzv. enkulturace člověk přejímá hodnoty, tradice, normy aj. Přejímá však i negativní obsahy dané kultury včetně předsudků. Prvotním zdrojem jsou rodiče a příbuzní. Většina výzkumů potvrzuje, že vznik rasových předsudků u dětí je významně ovlivňován typem sociokulturního prostředí, v němž žijí. Velký vliv může mít také socioekonomický status rodiny a vzdělání rodičů. Xenofobní prostředí a názory jsou ideálním základem pro vznik rasové nesnášenlivosti u dětí a mládeže.

Jedním z výzkumů potvrzujících vliv prostředí na utváření rasových postojů dětí je výzkum Gutmanové a Hicksona z roku 1996, který byl prováděn v Austrálii a týkal se vzniku, vývoje a ovlivňování rasových předsudků u dětí. O tomto výzkumu se zmiňuje Průcha (13, s. 110 - 111). Sledovalo se, zda bělošské děti navštěvující školy, v nichž jsou také spolužáci domorodí Australané, mají větší rasové předsudky, než děti bělošské, které s domorodými dětmi nepřicházejí do styku.

Výzkum byl prováděn ve dvou školách. Škola A se nacházela v oblasti s převážně homogenní euroaustralskou populací. Žáci nebyli v kontaktu s domorodci ani s asijskými imigranty. Škola B byla lokalizována na venkově, kde v minulosti probíhaly rasové konflikty. Ve školní atmosféře byly znát negativní rasové předsudky vůči domorodcům. Tato škola vyvíjela různé iniciativy, které by podpořily pozitivní vztah k domorodým Australáncům a ke snížení rasových předsudků mezi žáky.

Výsledky tohoto výzkumu přinesly zejména tyto poznatky o rasových předsudcích australských dětí (13, s. 111):

„Rasové předsudky byly zjištěny již u dětí nejmladších věkových skupin, tj. 5-6 let a 7-9 let, a to ze strany euroaustralských dětí vůči oběma minoritním skupinám, především k domorodým Australáncům, o něco méně k asijským Australánům. Ve starší věkové skupině, tj. 10 – 12 let, se rasové předsudky diferencují:

Zatímco k populaci asijských Australánů jsou žáci tolerantnější, jejich negativní postoje k domorodým Australáncům se naopak zhoršují. To odráží již strukturu předsudků dospělých Euroaustralánů, kde se tato diference projevuje rovněž. Na předsudky dětí působí i to, že v majoritní dospělé populaci jsou rozšířeny negativní postoje k domorodcům také prostřednictvím vtipů, literatury a jiných negativních obrazů působících na děti. Pokud jde o vliv školního prostředí na rasové předsudky dětí, výrazně se projeví rozdíly mezi zkoumanou školou A a školou B:

Přes velký počet edukačních programů realizovaných ve škole B, které měly vytvářet pozitivní interakci mezi žáky různých etnik, euroaustralští žáci této školy projevovali silnější negativní postoje vůči domorodým Australáncům než žáci školy A. Ukázalo se tak, že širší sociokulturní kontext působí významně na vývoj rasových předsudků dětí: ve škole

B měli žáci osobní každodenní zkušenost ze života v rasově smíšeném prostředí, zatímco žáci školy A nikoliv.“

Vliv prostředí a osobní zkušenost ovlivňovaly děti školy B více než programy multikulturní výchovy. Totéž potvrzuje výzkum, který byl proveden v Nizozemí (13, s.111). Multikulturní výchova je začleněna do vzdělávacích programů nizozemských základních škol od roku 1985, přesto se u dětí a mládeže vyskytují předsudky vůči etnickým menšinám ve vysoké míře. Postoje dětí a mládeže ve věku 10 – 17 let k etnickým menšinám žijícím v Nizozemí se plně shodují s postoji dospělých Nizozemců. Nejvíce negativní jsou vůči Turkům a dále vůči Maročanům.

A jaká je situace v České republice? Jako příklad bych uvedla projekt Výchova k toleranci a proti rasismu v pražských školách, který podrobně popisuje Taťjana Šišková v publikaci Výchova k toleranci a proti rasismu (18, s.130). Projekt realizovaly občanské sdružení R-MOSTY a České centrum pro vyjednávání a řešení konfliktu. Cílovou skupinou byli žáci základních škol, konkrétně 8. a 9. tříd. Žáci dostali za úkol napsat esej na téma rasismu. Nejde přímo o výzkum, všechny úvahy jsou učiněny na základě pročtení 800 prací žáků některých pražských základních škol. Většina prací se dá označit jako protirasistických (460 prací). Druhá skupina byla rasisticky smýšlející (60 prací). Třetí skupina byla nevyhraněná. Charakterizuje ji výrok „nejsem rasista, ale...“ Obecně se dá konstatovat, že 800 žáků 8. a 9. tříd se většinou alespoň nějakou formou vyjádřilo proti rasismu. Mnozí však přesně nevěděli, co pojem rasismus znamená a často zaměňovali pojem rasa a národnost.

K výsledkům tohoto průzkumu se vyjadřuje Šišková (18, s.132):

„Je patrné, že na postoje dětí má vliv přítomnost příslušníka jiné rasy ve třídě. Nejčastěji jde samozřejmě o Roma. I v případě, že je tento spolužák hodnocen obecně negativně (pouze jeden případ), je přístup dětí k problémům konkrétnější a většinou i pozitivnější. Nacházíme zde rozpor mezi osobní zkušeností s romským kamarádem a obecným negativním hodnocením Romů, které je evidentně přejímané z rodiny, od kamarádů, z médií apod. Na druhé straně většinou záporně působí osobní špatná zkušenost s Romy mimo školu, která je významná zvláště v lokalitách s větším romským osídlením (Nusle, Karlín).“

Kromě Romů žáci negativně vnímali také Vietnamce, Ukrajince a Rumuny, velmi ojediněle Němce.

Nejméně oblíbené etnikum v České republice z pohledu většiny jsou Romové. Mladým lidem je třeba vysvětlit, že tento negativní postoj má hluboké kořeny již v minulosti. Společenské postavení Romů je marginální, v minulosti byli neuznávanou a diskriminovanou menšinou. Dodnes trpí většina populace tohoto etnika pocitem méněcennosti a společenské nepotřebnosti (v tomto pocitu je v minulosti utvrzoval i školní systém, který romské etnikum zcela ignoroval), což zapříčiňuje negativní sebehodnocení a následnou společenskou apatii Romů. Někteří jedinci se snažili proniknout do majoritní společnosti i za cenu vzdání se vlastní identity, přesto se setkávají s odmítavými postoji většiny. Mnoho Romů zaujímá obranný postoj, který se projevuje nedůvěrou k neromským národnostem a etnikům. Jsou podezřívaví, často se projevují emotivními odmítavými reakcemi. U mnohých romských dětí dochází ve školách k vyrušování či k úplné aroganci. Proto je v současnosti důležité podpořit u Romů proces pozitivního etnického sebeuvědomění, který jim pomůže překonat pocity méněcennosti a urychlí motivaci pro plnoprávné začlenění do společnosti. V případě, že majoritní populace bude prosazovat své dominantní postavení ve společnosti a bude odmítat jiné etnické minority, dojde ke zvýšení společenského napětí. Důležitou roli může sehrát politika státu, která je orientovaná na rozvoj občanské společnosti a akceptuje existenci minoritních skupin. Výchova k toleranci může postupně eliminovat bariéry vzájemných stereotypů a vytvářet tak základní předpoklady k bezkonfliktnímu soužití v multikulturní společnosti.

Mnozí odborníci zabývající se multikulturní výchovou, kteří vypracovávají množství vzdělávacích programů, organizují kampaně ke sblížení etnik apod. se snaží najít způsob, jak předsudky ve společnosti eliminovat. Mnohé aktivity multikulturní výchovy však nejsou zcela úspěšné, pokud jde o snižování etnických a rasových předsudků.

V rámci interkulturní psychologie byla vytvořena teorie o tom, že za určitých podmínek může docházet k redukci předsudků. Jedná se o tzv. hypotézu kontaktu, o které se zmiňuje v publikaci *Interkulturní psychologie* Jan Průcha (13, s.112). Hypotéza kontaktu (contact hypothesis) byla poprvé formulována již před půl stoletím G.W Allportem v knize *The Nature of Prejudice*. Tato teorie tvrdí, že za určitých podmínek může kontakt mezi skupinami odlišnými rasově či etnicky snižovat předsudky působící v těchto skupinách.

Jedná se o následující podmínky:

- skupiny musí mít přibližně shodný status
- skupiny musí kooperovat pro společný cíl
- kontakt mezi skupinami musí být dobrovolný a musí být nadřazenou institucí či úřady podporován

Hypotéza kontaktu nemůže být považována za univerzálně platnou nebo aplikovatelnou pro redukci etnických a rasových předsudků a je třeba ji neustále ověřovat speciálními výzkumy.

2.1.2 Vliv médií na utváření rasových a etnických předsudků

Velký vliv na utváření názorů a formování pohledu na vztahy a situace u dětí, mládeže i dospělých mají vedle výchovy také média. Média ovlivňují předsudky a rasovou situaci ve společnosti. Záleží však na druhu společnosti. Je rozdíl je mezi rasově homogenní nebo heterogenní společností. Vliv má také to, jestli dochází v dané společnosti mezi rasovými menšinami ke konfliktům. Média mohou rozněcovat spory mezi rasovými a etnickými skupinami. Je-li v reportážích nahlíženo na rasové menšiny jako potenciálně konfliktní, tento konflikt pak přechází na společnost a stává se reálným. Mezi běžnou a mediální realitou je však velký rozdíl. V médiích často dochází ke zkreslení obrazu skutečnosti. Příkladem mohou být právě rasové a etnické menšiny, které jsou v různých médiích zastoupeny nepoměrně jinak, než tomu ve opravdu ve společnosti je. Veřejné vnímání situace ohledně rasových vztahů značně závisí na informacích předkládaných médii, na vytyčení důležitosti jednotlivých problémů a jak je s nimi nakládáno.

V českém tisku, rozhlase i televizi je jednání cizinců většinou spojeno s krádežemi, pašováním, prostitucí, žebráním, nákazou TBC apod. Podle takovýchto reportáží se cizinci chovají zvláště, což je myšleno ve špatném slova smyslu. O cizincích se vyjadřují především starostové obcí, policejní mluvčí, pracovníci ministerstev aj. Cizinci tak nemají šanci se sami vyjádřit. Jen málokdo píše nebo točí o skutečných osudech cizinců, jejich problémech, pohledu na svět a jejich životních hodnotách. Většina článků v tisku nebo reportáží v televizi o cizincích je spojována s kriminalitou a jen vzácně se hovoří nebo píše o problémech cizinců v této zemi.

Multikulturní centrum v Praze provedlo v letech 2001-2002 analýzu novinových a časopisových článků (MF Dnes, Reflex, Blesk, Respekt, Lidové noviny a Právo). Analýza „Jak se (ne)píše o cizincích“ byla součástí projektu Multikulturního centra Praha „Média a menšiny“. Zkoumány byly články o Vietnamcích, Rumunech a Ukrajincích. Pouze jeden ze 170 zkoumaných článků se zakládal na výpovědi skutečného rumunského přistěhovalce a jen v jednom dalším byl stručně vyličen osud dvou Rumunů. O něco více článků pojednávalo o dětech cizinců v českých školách a o svátcích slavených cizinci. V poslední době se situace trochu zlepšila. V týdeníku Reflex (ale i v jiných časopisech či barevných přílohách deníků) vychází články, které se snaží život národnostních menšin v naší zemi lépe přiblížit. Tematicky se zaměřují na jejich problémy, líčí jejich příběhy a co je podstatné – jsou založeny na rozhovorech přímo s cizinci.

Postava cizince (imigranta, člena určitého etnika či menšiny) je v každé společnosti vystavena velkému riziku, neboť představuje něco neznámého. Čím méně toho ostatní o cizincích vědí, tím větší nejistotu a strach tyto lidé mohou vyvolávat. Pokud někdo nezná úmysly druhého člověka, připisuje mu většinou ty nejhorší a to obzvláště, když se jedná o cizince. Od nejistoty a strachu je totiž často jenom kousek k agresi a cizinci se tak mohou stát obětními beránky. Jako prevence takového nedorozumění přitom jenom stačí navzájem se seznámit, vysvětlit si, kdo jsme, co jsme zažili, co chceme či nechceme, jaká máme přání a co od druhých očekáváme. Jde o komunikaci v rámci celé společnosti. Ta však probíhá spíše prostřednictvím médií. Je důležité, aby člověk zůstal nezaujatý, aby se k daným zprávám či reportážím stavěl objektivně. Děti, mládež i dospělí by se neměli ve svém jednání a chování vůči cizincům rozhodovat na základě neznalostí, dohadů a neopodstatněných obav či fám.

2.2 Rasová, etnická a národnostní nesnášenlivost ve školách

2.2.1 Rasismus, žáci a školní personál

Školy hrají hlavní roli ve formování postojů žáků a jejich světonázoru. Učitelé by měli žákům pomáhat rozvíjet porozumění a respektování kulturních či rasových odlišností v rámci školní komunity a celé společnosti. Postoje žáků týkající se kulturních

rozmanitostí v jejich třídě či širší společnosti jsou rozdílné. U některých žáků se můžeme setkat s kladnými postoji vůči etnickým minoritám a uznáním kulturních rozdílů. Jiní žáci se těchto rozdílů obávají a vůči lidem jiné barvy pleti neskrývají nelibost až odpor. Rozdílné postoje jsou závislé také na věku dětí. Starší žáci mají větší rasistické sklony než děti mladší. Prosazování kladných postojů vůči lidem z jiného kulturního prostředí je velmi složitý proces. Žáci jsou silně ovlivňováni svými rodinami, vrstevníky, hodnotami a ideály společnosti, ve které žijí, a také médií.

Rasismus se ve škole může projevovat různými způsoby a cílem rasistických projevů jsou nejen žáci, ale i učitelé a další personál.

Příklady rasismu ve školách:

- Výsměch namířený proti osobě z jiného kulturního prostředí kvůli jeho oděvu, stravě, fyzickému vzhledu.
- Vyprávění vtipů o lidech jiného etnického původu (u nás jsou velmi časté vtipy o Romech).
- Urážky a nadávky namířené proti lidem z jiného kulturního prostředí.
- Vysmívání se žákům, učitelům, personálu, kteří nemají správný přízvuk.
- Slovní narážky na neobvyklá jména.
- Odmítání spolupráce a kamarádství se žáky zastupujícími jinou etnickou skupinu.
- Odpor komunikovat s žáky jiné barvy pleti nebo s nimi sedět v lavici.
- Stereotypizace lidí z rozdílných kultur či jazykového prostředí.
- Žák rasista posílá žáka a jeho rodinu jiného etnického původu „tam, odkud přišli“.
- Učitelé nezařazují žáky jiného původu do školních aktivit.
- Nadržování některým žákům z jiných kulturních prostředí či upřednostňování těchto žáků v různých školních aktivitách.
- Menší podpora a pomoc ze strany učitelů či žáků ve vyučování i mimo školu.
- Předsudky ve smyslu toho, že některé etnikum je ve školní výuce šikovnější než jiné.
- Nerespektování odlišné víry a náboženství.
- Fyzické i psychické týrání (rasově motivovaná šikana).

Důsledky rasismu namířeného proti žákům:

Žák, který se stal obětí rasismu ve škole:

- Zanedbává školní docházku, chodí za školu nebo zůstává tajně doma.
- Necítí se spokojený ani šťastný.

- Pociťuje úzkost a strach.
- Objevují se u něho pochybnosti ohledně svého etnického původu a identity.
- Ztrácí svoji hrdost a sebeúctu.
- Postupně odmítá svoji vlastní kulturu a hodnoty svých rodičů.
- Nemluví svým rodným jazykem, neboť má strach z urážek, nadávek či týrání.
- Špatně navazuje přátelství s vrstevníky (ztráta důvěry).
- Má problémy s učením, špatně se soustředí na výuku, je pozadu, co se školního učiva týče.
- Nezvládá učivo a zhoršuje se mu školní prospěch.
- Může být agresivní.
- Má větší sklony k užívání alkoholu, drog apod., výjimkou není ani kriminální chování.

Učitel jako oběť rasismu:

- Pochybuje o svém povolání učitele, nemá požitky z učení.
- Ztrácí důvěru ve své schopnosti vyučovat.
- Má strach chodit do školy a vést výuku.
- Pociťuje úzkost, necítí se dobře a není šťastný.
- Objevují se sklony k patologickému chování (užívání drog, alkoholu apod.)

Důsledky rasistických projevů na školu jako celek:

- Žáci si hledají přátele pouze takové, kteří pocházejí ze stejného kulturního prostředí jako oni (mají obdobnou barvu pleti, hovoří stejným mateřským jazykem apod.).
- Mezi skupinami žáků jiného etnického původu dochází k šarvátkám, napadání a týrání ve škole i mimo školní prostředí.
- Školní klima nemá přátelskou a klidnou atmosféru. Vztahy mezi žáky a učiteli jsou napjaté a vyhrocené.
- Rodiče ztrácejí důvěru v danou školu.

Rasismus ve školách má špatný vliv na studenty i personál. Může ovlivnit jejich sebedůvěru, životní spokojenost, důvěru k ostatním lidem, snížit schopnost navazovat zdravé sociální vztahy. Rasismus a xenofobie mají negativní vliv na vyučovací proces a školní klima. Jestliže jsou projevy rasismu ve školách nekontrolované a nejsou odsuzované a patřičně potrestané, mohou se šířit dál a stát se i jakousi normou v dané

škole. Následky tohoto negativního jevu se potom projeví na kulturním prostředí školy, ve vyučovacím procesu a sociálním klimatu. Každá škola by tedy měla usilovat o to, aby byla multikulturním prostředím, ve kterém jsou respektovány kulturní hodnoty a zvláštnosti všech členů školní komunity.

2.2.2 Rasismus a šikana

V případě rasisticky motivované šikany je násilí ospravedlňováno konkrétní rasistickou ideologií. V praxi můžeme jen stěží odlišit rasovou šikanu a šikanu nacionalistickou. Rasismus pohrdá lidmi určité národnosti kvůli jejich biologické odlišnosti, zatímco nacionalismus klade důraz na méněcenné znaky národa. Tyto znaky se projevují spíše v kultuře a psychologii než v genetické výbavě. Rasové a etnické motivy se v rámci „rasistické šikany“ překrývají. Rasová šikana se nevyhýbá příslušníkům žádné rasy nebo etnika, které se v našich školách vyskytují. Žáci minoritních etnik a ras jsou vystaveni zvýšenému riziku šikanování.

Rasový podtext šikany má podle Koláře (6, s.160) dvojí podobu. Jedná se o formu skutečnou a formu hrovou.

Forma skutečná

Násilí jsou vystaveny oběti jiné rasy, než jsou agresori.

Při této formě rasistické šikany jsou zdrojem násilí skutečné rasové rozdíly, které vyvolávají agresí a pocity strachu.

Forma hrová

Šikana pojatá jako „hra“ na rasismus mezi žáky stejné rasy.

Zdrojem jsou tendence člověka vytvářet nerovnost za účelem uspokojení svých sebestředných a sobeckých potřeb.

Důvodem šikany je strategie skrývání vlastního strachu a zneužívání strachu druhých nebo strategie dělení lidí na slabé a silné. Rasově zabarvené šikanování bude v určité podobě vždy existovat, a to i tehdy, když mezi žáky nebudou viditelné rasové odlišnosti.

Šikanování mezi Romy a Čechy

Řešení šikanování mezi českými a romskými dětmi je ztíženo celospolečenskou situací. Vztahy mezi Čechy a Romy jsou v České republice poznamenány napětím, které mnohdy vyúsťuje v násilí. Romové jsou všeobecně vystavováni šikanování více než Češi. Většina v tomto případě potlačuje práva menšiny. Majorita si však obecně není vědoma své nespravedlivosti vůči minoritě a projektuje své vlastní chyby do obětního beránka.

Opačným případem je šikanování Čechů Romy. K tomu dochází tam, kde mají Romové převahu (zvláštní školy).

Romové šikanují Čechy

Některé případy, kdy Romové šikanují Čechy uvádí Kolář (6, s. 164):

- Při obvinění Roma jako iniciátora šikanování dochází nápadněji často k vyhrožování partou Romů.
- Rodiče agresorů téměř frontálně odmítají nepravdivé nařčení. Rovněž i zde se za ně staví různé romské iniciativy a píšou petice apod.
- Romští agresori stejně jako agresori čeští nepřiznávají svou vinu. Romové si však zásah školy vykládají jako další křivdu společnosti vůči Romům.
- Romští svědkové mohou chránit agresory někdy i z jiných důvodů, než je běžné. Vychází například z normy, že pomoc při vyšetřování, které se týká jiného Roma, by byla zrada, ať se dopustil čehokoli. Důležitá je romská solidarita, kdy by neměl Rom Roma udat policistům (možná by zde lépe úlohu vyšetřovatele splnil romský policista).

Šikana skinheadského typu

Při řešení šikany na škole má nejdůležitější roli pedagog. Důraz je kladen na jeho osobnost. Pedagog musí umět rasově motivovanou šikana rozpoznat a musí být schopný proti ní bojovat.

Kolář (6, s.163) uvádí typy aktérů, kteří přinášejí „nadstandardní“ těžkosti:

1. *Esenciální a indukovaný fanatik skinheadského hnutí.*
2. *Romská oběť, která byla již dříve skiny zmasakrována.*
3. *Svědkové, kteří nesympatizují s Romy a odmítají svědčit.*

4. *Rodiče agresorů, kteří skrytě nebo otevřeně podporují jejich násilí.*
5. *Rodiče obětí, kteří prodělali sami na vlastní kůži skinské násilí.*

Řešení šikany ve škole se neobejde bez spolupráce s rodiči. Rodiče dětí, které se staly obětí rasově motivované šikany, jsou často osamělí a bezradní. Když se přijdou do školy poradit, často se setkávají s obrannou reakcí pedagogů, která se projevuje například „očerňováním“ jejich dítěte. Šikanované děti se však nachází v krajní nouzi a zoufale potřebují pomoc právě svých rodičů i pedagogů. Důležité je, aby rodiče včas zjistili první příznaky toho, že je jejich dítě šikanováno.

Děti si velmi často o pomoc nedokážou říct. Nejsou toho totiž z různých důvodů schopné, a to často, i když jsou rodinné vztahy v pořádku. Problematické může být také řešení šikany s romskými rodiči, kteří prodělali sami na vlastní kůži rasově motivovanou šikanu nebo skinské násilí a jsou touto zkušeností těžce poznamenáni. Nedokážou překonat strach a nedůvěru, což komplikuje spolupráci při řešení šikany.

Jak rodiče rozpoznají, že je na jejich dítěti páchána rasově motivovaná šikana?

Kolář (6, s. 165) zmiňuje následující:

„Dítě má od prvopočátku strach z pomsty za „bonzování“. A později, jak se šikanování postupně zdokonaluje, se dostává jakoby do transu. Nerozumí situaci, je dezorientované, prožívá pocity studu, má zábrany mluvit o svém ponížení. Oběti jsou – obrazně řečeno – uvězněny uvnitř šikany, a proto nedokážou vidět situaci zvnějšku. V rámci vyšinitých norem nemocné skupiny mají sklon přijímat své týrání jako „normální“ a přizpůsobí se. Často hledají také příčiny svého utrpení v sobě, ve svých chybách. Namáhavě pátrají, co udělaly špatně a proč je spolužáci nemají rádi. Jejich sebezáchovné síly jsou paralyzovány nebo alespoň oslabeny. Není neobvyklé, že dítě zraněné agresory se snaží oklamat rodiče všelijakými výmluvami, například, že si poranění způsobilo samo svou nešikovností apod.“

2.2.3 Vhodné multikulturní prostředí ve škole

Rasismus, etnická a národnostní nesnášenlivost mají velmi špatný vliv na žáky, pedagogy a ostatní školní personál. Mohou ovlivnit jejich sebedůvěru, životní spokojenost, důvěru

k ostatním lidem nebo snížit jejich schopnost navazovat zdravé sociální vztahy. Školy by měly usilovat o to, aby byly vhodným multikulturním prostředím, kde jsou respektovány kulturní hodnoty a zvláštnosti všech členů školní komunity.

Každá škola by měla respektovat a podporovat všechny žáky (studenty) i personál ve školní komunitě bez ohledu na rasový původ. Všichni členové školní komunity by měli včas rozpoznat projevy rasismu (šikana, týrání, diskriminace) a zaujmout k nim vhodný postoj. Jedním z hlavních cílů výchovy a výuky musí být snížení negativních postojů vůči lidem jiné rasy (národnosti, etnika...). Je třeba žáky a studenty seznámit s problematikou rasismu.

Další podmínkou vhodného školního prostředí je to, aby všichni respektovali národnosti, jazykovou a hodnotovou rozmanitost ostatních spolužáků, kolegů a personálu. V knihách, učebních a herních pomůckách by měly být obrázky a fotografie lidí všech barev pleti. Žáci, zejména ti nejmladší, si tak snadněji uvědomí rasovou a národnostní různorodost. Lidé černé a žluté barvy pleti se nesmí zobrazováni pouze jako ti, kdo žijí v tzv. třetím světě, který představuje chudé a zaostalé země. Vliv na utváření multikulturního prostředí má také obsah kurikula. To by měl být zaměřené mimo jiné na významné osobnosti z jiného socio-kulturního prostředí (např. vynálezci, objevitelé, politici jiné barvy pleti či národnosti). A je třeba respektovat mateřský jazyk žáků, studentů a personálu z jiného kulturního prostředí, neboť je součástí jejich identity. Všichni by měli mít možnost svůj původní jazyk používat bez strachu, že budou uráženi či jinak napadáni.

2.3 Mládež a extremismus

2.3.1 Pravicový a levicový extremismus

V této kapitole se věnuji extremistickým hnutím, neboť ta mohou mít a v mnoha případech mají negativní vliv na mladé lidi. Extremistické skupiny mají stále větší snahu získat si mládež, aby měly co největší podporu pro své aktivity a rozsáhlou členskou základnu. Pravicově extremistická scéna je poznamenána radikalismem mladých lidí, kteří často nedomýšlejí dosah hlásaných idejí. Svě přesvědčení prosazují fanaticky, povrchně a heslovitě, jen stěží dokážou vhodně argumentovat

Pojem extremismus je velmi složité definovat. Slovo „extremus“ je latinského původu a jeho význam je „nejzažší“. K označení nesmiřitelných a netolerantních pozic vedle radikalismu se slova „extremist“ a „extremism“ rozšířila v britském politickém tisku v devatenáctém století. Základními variantami či směry extremismu jsou z pohledu prezentovaných teorií levicový a pravicový extremismus. Extremistická hnutí existují v různé míře ve všech demokratických státech. Pokud však získají v demokratické zemi převahu, vznikají diktátorské režimy různého zabarvení. Extremismus se prezentuje buď extrémními činy nebo extrémními názory. Ty jsou považovány za extrémní proto, že je nesdílí většina společnosti.

Pravicový extremismus popírá kořeny moderního pojetí rovnosti. Tím je myšlena rovnost jako duchovní základ demokratického ústavního státu. Pravicový extremismus se v současnosti prezentuje jednostranným vyšším hodnocením vlastního národa, rasy či etnika (etnocentrismus, rasismus, nacionalismus) nebo snižováním skupin, které jsou „jiné“ či „cizí“ (xenofobie, heterofobie, antisemitismus, nenávisť k cizincům). Namísto stejných politických práv pro všechny by podle těchto extremistických hnutí měl nastoupit politický řád, který institucionalizuje fundamentální nerovnost lidí zakládající se na výkonu, původu, národnosti, etnické nebo rasové příslušnosti. Pravicový extremismus navazuje na evropském kontinentu na tradice nacionalistických, rasistických a antisemitských hnutí.

Levicový extremismus (anarchismus, komunismus) klade do popředí princip rovnosti a snaží se jej rozšiřovat do všech oblastí života.

Projevy nenávisť vůči imigrantům, cizincům, menšinám a všemu novému a cizímu jsou vyvolávány nedostatkem tolerance a jsou také obrannou reakcí proti tomu, s čím se v procesu historických a politických změn dokázala většina vypořádat a smířit. Určitá část společnosti se však s daným stavem věcí smířit nedokáže a má snahu změnám odporovat. Hesla, myšlení a jednání extremistických skupin a hnutí jsou namířeny proti demokracii. Často vyžadují vládu silné ruky v zájmu „práva“ a „pořádku“. Extremisté znají pouze svoji pravdu a jsou schopni k jejímu prosazení používat extrémních prostředků (násilí, porušování lidských práva apod.) V demokratické společnosti tak vyvolávají obrannou reakci.

Jako extrémistické projevy namířené proti cizincům, imigrantům, méně přizpůsobivým domácím etnikům apod. bych uvedla:

- provokativní nápisy (např. na budovách ve formě graffiti)
- vydávání časopisů, letáků a plakátů s rasistickou či protietnickou tematikou
- šíření extrémistických ideologií na internetu
- fyzické násilí a vraždy
- psychické týrání
- terorismus
- škody páchané na majetku obětí
- vydírání

Myšlenky rasismu, nacionalismu, nenávisti vůči etnickým menšinám a cizincům přicházejícím na naše území propagují především zastánci pravicově extrémistických skupin. Jelikož je tato práce zaměřena na projevy rasismu, vynechávám levicově extrémistickou scénu a v následujícím textu se věnuji extremismu pravicově orientovanému.

2.3.2 Současná pravicově extrémistická scéna v České republice

Pravicově extrémistická scéna prošla od počátku devadesátých let řadou změn. Po roce 1989 pravicově extrémistické skupiny pořádaly pochody a demonstrace, šířili samizdatové tiskoviny. Kolem roku 1992 došlo k mnohým změnám v činnosti těchto hnutí. Jednotlivé skupiny se začaly prezentovat „kulturně“ a pořádaly koncerty kultovních hudebních skupin, benefiční koncerty, samizdatový tisk šířily ve stále větším množství. Finance získávaly např. pořádáním koncertů skinheadských kapel nebo ze zahraničí. Velmi důležitým prostředkem propagace se stala celosvětová síť Internet, kde se jednotlivá hnutí a skupiny svobodně prezentují, což jim zaručuje snadné šíření svých myšlenek a ideologií po celém světě. Mnohé organizace mají vlastní internetové stránky, kde se extrémisté vzájemně informují, ale získávají také nové příznivce. Touto cestou je také možné objednat si propagační materiály těchto hnutí. Extrémistické ideje se šíří také prostřednictvím nelegálních tiskovin. Na území ČR je vydáváno přibližně padesát tiskovin různých hnutí. Počet těchto tiskovin je proměnlivý a závisí na tom, kolik hnutí v daném období existuje (mnohá hnutí často rychle vzniknou a záhy zaniknou).

Česká pravicově extremistická scéna je napojená na mezinárodní organizace (polské, německé, slovenské, francouzské, britské apod.). Některé z pravicově extremistických organizací jsou zaregistrované u Ministerstva vnitra ČR jako občanská sdružení nebo jako politické strany. Jiné organizace zaregistrované nejsou, protože jim žádost o registraci byla zamítnuta či zrušena nebo se zaregistrovat nechtějí. Významné subkultury s ultrapravicovými prvky, které existují v ČR, nevznikly na českém území, ale objevily se v naší zemi až po určitém vývoji v zahraničí. Nejvýraznější subkulturou na území ČR jsou skinheads.

Hnutí skinheads

Hnutí skinheads vzniklo ve Velké Británii koncem šedesátých let a v současnosti patří k nejznámějším a nejrozšířenějším pravicově extremistickým organizacím u nás. Jde o široce rozvětvené hnutí s nezanedbatelným vlivem na celou společnost. Původně v programu skinheads rasismus zakotven nebyl. Až na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let se hnutí přiklonilo k nacionálnímu socialismu a byla vytvořena ideologie White Power (Bílá síla), která je založena na nerovnosti mezi rasami. Některé skinheadské směry naopak proti rasismu bojují (např. Red Skins, SHARP). Hnutí skinheads tedy není jednotné neboť k němu patří organizace s různými ideologiemi. Skinheads mají také mnoho sympatizantů, kteří nejsou členy žádné organizace, ale s myšlenkou hnutí se ztotožňují.

Do České republiky se hnutí skinheads dostalo až koncem osmdesátých let. Násilí ultrapravicových skinheads v České republice směřuje především proti Romům, přistěhovalcům, homosexuálům, příslušníkům alternativních subkultur atd.

Pojmy skinhead či skin je označován mladý nebo dospělý člověk s vyholenou hlavou, jehož typickým oblečením je bunda „bomber“, úzké kalhoty zkrácené délky, kšandy a vysoké boty. V současné době však skinheada nemusíme na první pohled poznat, neboť typické oblečení členové určitých skupin postupně přestávají nosit. Rozeznat příznivce jednotlivých skupin je pro laika nemožné (kromě Redskins). Jediným nezaměnitelným rozlišovacím znakem jsou symboly, které nosí na rukávech. K jaké skupině člen skinheads patří, poznáme podle nášivky či odznaků na jeho oděvu. Fašisticky orientovaní skini nosí symbol svastiky (hákového kříže). Skinheads dle zaměření své skupiny pohrdají např.

feminismem, míšením ras, individualismem, mládeží, která čte komerční časopisy a sleduje komerční pořady v televizi atd.

Skinheadská subkultura je převážně mužskou záležitostí, přesto však existují i skinheadské dívky skinhead girls označované také jako renees. Velmi mladí skinheadi, kterým je kolem 12 až 16 let jsou nazýváni kinderskins nebo babyskins. Podle některých expertů se v roce 2002 počet rasistických kinderskinů rapidně zvýšil.

V lokálním prostředí (města, vesnice, velkoměstské čtvrti) skinheadi tvoří skupiny osob, které se sdružují např. kolem nějaké hudební skupiny, tráví spolu volný čas, pravidelně se setkávají v hospodách. Skinheadské frakce (s podobnou ideologií) si mezi sebou vyměňují materiály a pořádají společné akce (demonstrace, koncerty apod.) a to jak na úrovni lokální, tak i celorepublikové a mezinárodní. Vůči svým nepřítelům, jimiž jsou lidé jiné barvy pleti nebo ultralevicoví aktivisté, podnikají násilné akce.

Hnutí skinheads není registrováno ani jako občanské sdružení ani jako politické hnutí. Není tedy možné je rozpustit a pozastavit jeho činnost, neboť právně neexistuje. Ke konkrétním projevům jednotlivých osob a skupin je třeba využívat právní předpisy a ustanovení.

Konkrétní případy násilí ultrapravicových skinheads v České republice popisuje Mareš (10, s. 430):

První rasistická vražda po listopadu 1989 se zřejmě odehrála 7. července 1990 v Plzni, kdy skupina zastánců hnutí punk a skinheads ozbrojených noži, řetězy, tyčemi, napadla tureckého státního příslušníka, kterého považovali za Roma. Ten na následky utrpěných zranění zemřel. 22. září 1993 se odehrál jeden z nejdiskutovanějších případů devadesátých let. Akce se odehrála v Písku. Skinheadi násilím zahnali skupinku mladých Romů do řeky Otavy a házeli po nich kameny. Přitom utonul sedmnáctiletý Rom Tibor Danihel. Hlavní útočníci byli za vraždu odsouzeni. 20. září 1997 zemřela na následky epileptického záchvatu Romka Erika Gáborová. Romové v ní vyvolali silný strach, když vykřikovali rasistická hesla a stříleli z plynových pistolí. 8. listopadu roku 1997 byl v Praze zavražděn súdánský student Hassan Elamin Abdelradi, což vyvolalo masové antirasistické demonstrace a vlnu mediální a politické nevole. Na straně skinheadů zemřel roku 1991

sedmnáctiletý skinhead Aleš Martinů, který patřil ke skupince skinheadů, jež napadla v Praze náhodné chodce, kterých se zastal sochař Pavel Opočenský a bodl Martinů nožem.

Některé střety končí smrtí či zraněním někoho z aktérů či napadených. Většina případů vytváří atmosféru násilí a strachu, především v rámci romských komunit. K dalším násilným aktivitám skinheadů patří napadání komunistických demonstrací, střety s anarchisty, vpády do squattů, romských podniků, klubů, kde se schází homosexuálové či alternativní mládež. Výjimkou nejsou škody způsobené na majetku soukromých osob, firem či na památkách jako jsou židovské hřbitovy aj.

Bohemia Hammer Skinheads (BHS)

Tato organizace působí v Brně od roku 1993 jako pobočka mezinárodní organizace Hammer Skinheads. Je to neregistrovaná organizace, která se hlásí k rasismu, nacismu a antisemitismu.

Symbolem hnutí jsou zkřížená kladiva. BHS je vojensky organizovaná a stát se jejím členem je velmi obtížné. Členové hnutí bojují proti cikánům, černochoům, Asiatům, Arabům, Židům a míšencům. Popírají holokaust.

Ultrapravicoví fotbaloví hooligans

Na území České republiky se násilnosti spojené s fotbalem (popř. jinými sporty) a navazující negativní jevy včetně rasismu staly celospolečenským problémem. Věk členů různých gangů je kolem 15 až 35 let. Skupiny tvoří mládež a dospělí z nižších tříd i lidé ze středních a vyšších vrstev.

Blood and Honour

Neonacistická organizace s pobočkami i v jiných zemích. Propaguje myšlenky rasismu.

Národně socialistické hnutí Evropy

Jde o mezinárodní organizaci, která se řadí k ultrapravicí a propaguje myšlenky rasismu, antisemitismu a nacismu.

Redskins

Redskins vznikli jako reakce na fašistické holé lebky kolem roku 1985 v Anglii.

Red je anglické slovo a označuje červenou barvu. Redskins na sobě nosí především červenou bundu bombera, červené boty značky Martens aj., jsou radikálnějšími bojovníky proti fašismu a rasismu než SHARP skins.

S.H.A.R.P. skins (Skinheads against racial prejudice – Skinheadi proti rasovým předsudkům)

Hnutí vzniklo v roce 1986 v USA. Ideálem je zlepšení vztahů mezi lidmi, cílem je, aby si lidé vzájemně věřili. Nepřáteli hnutí jsou zastánci fašismu, rasismu, kapitalismu, komunismu. Odsuzují užívání drog, prostituci i pokusy na zvířatech.

Národní front castistů (NFC)

Občanské sdružení Národní front castistů bylo zaregistrováno v roce 1994. „Castis omnia casta“ znamená „Čistému vše čisté“ a hlavním cílem je morální, duševní a mravní očista společnosti. Příznivci sdružení usilovali o totalitní stát pouze pro Čechy. Vše nečeské zavrhovali. Občanské sdružení ukončilo svoji činnost v roce 2001.

Vlastenecká fronta

Hnutí šíří antisemitismus, rasismus, nacionalismus a je napojeno na zahraničí. Základními tiskovinami této extremistické skupiny jsou Obrana národa a Hlas národní mládeže.

Na první místo kladou členové hnutí český národ. Bojují proti komunismu, kapitalismu a kosmopolitismu. Ve svém akčním programu prohlašují, že Česká republika musí zůstat národním státem Čechů a Moravanů. Vlastenecká fronta vystupuje proti germanizaci českého pohraničí. Dále požaduje zavedení „přistěhovalecké daně“, pro firmy, které zaměstnávají přistěhovalce. Tato daň by se použila pro řešení přistěhovalecké problematiky (např. na budování uprchlických táborů). Při přidělování pracovních míst by měli být upřednostněni čeští občané před přistěhovalci. Vlastenecká fronta nepodporuje manželství s neevropskými přistěhovalci ani rasově smíšená manželství a usiluje o zastavení imigrace lidí z neevropských zemí, neboť je odhodlána chránit naši zemi před přílivem ekonomicky motivovaných přistěhovalců. V oblasti školství toto hnutí usiluje o výchovu směrem k posilování vlasteneckého, národního a slovanského citění.

Podle akčního programu vlastenecké fronty čeští občané musí být upřednostňováni ve všech sférách života a všichni přistěhovalci bez platného povolení k pobytu by měli být okamžitě vypovězeni. Dále prosazuje snížení počtu státního občanství přistěhovalcům

a jako podmínku pro udělení klade lhůtu deset let a úspěšné složení zkoušky z českého jazyka.

Národní odpor

Národní odpor prosazuje ideál pangermánské a nacistické Evropy. Usiluje o pojetí česko-německých vztahů, které spočívají v úplné podřízenosti českého národa vůči národu německému. Zastánci Národního odporu popírají holokaust a činy Adolfa Hitlera oceňují. Dále podporují požadavky sudetských Němců na jejich odškodnění.

Jednota kalicha – Vlastenecká liga

Vlastenecká liga vznikla v roce 1993 a je občanským sdružením, jehož členy jsou převážně mladí lidé a to i z řad skinheadské subkultury. Kalich je jejich symbolem, který označuje čisté vlastenectví, a je oproštěný od nacistických symbolů a ideologie. Liga odmítá komunismus, anarchismus, fašismus i rasismus.

Klub Františka Ferdinanda d' Este

Organizace vznikla v roce 1994. V časopise Pochodeň dneška prezentoval klub politizující katolický fundamentalismus s antisemitskými postoji. Z tohoto časopisu přetiskovaly články i některé fašistické a skinheadské organizace. Tento klub uspořádal nahlášenou a povolenou demonstraci proti stavbě brněnské mešity v roce 1996. Podle některých informací se klub schází dodnes pouze ve formě debatního kroužku.

Hnutí národního sjednocení (HNS)

Hnutí vzniklo v Brně v roce 1995. U zrodu stáli někteří bývalí členové Klubu Františka Ferdinanda d' Este a Vlastenecké fronty.

Ve skinheadském časopisu Apartheid byly popsány důvody vzniku organizace. Mareš (10, s. 312) cituje úryvek :

„Domníváme se také, že je na čase dát tomuto hnutí rozumnou politiku. Situace, kdy mladí lidé ztrácejí životy v nesmyslných a bezvýznamných pouličních bitkách a zavdávají tím vládnoucí židovské klíce záminky, aby tvrdě likvidovala národní hnutí, je neúnosná. Násilí se musí používat s rozvahou, organizovaně a plánovitě... proto je potřeba dát těmto mladým a národně cítícím lidem pevnou organizaci a motivovat je k zachování dobrovolné disciplíny, zorganizovat je na polovojenské bázi a nasadit je zcela s rozmyslem a plánovitě

tak, aby to bylo ku prospěchu veřejnosti. Poslat je chránit staré lidi před cikánskými gangy, nasadit je na ochranu veřejného majetku před gangy grafitáků...“

Nejvýznamnějším periodikem HNS se stala Naše čest. Identita HNS je odvoditelná od prvorepublikového fašismu, především od jeho klerofašistického proudu (katolický proud). Hnutí se inspirovalo také myšlenkami Mussoliniho. Mareš (10, s. 319) uvádí, že HNS se od rasismu distancuje, ale přitom přisuzuje negativní vlastnosti celým etnikům:

„Vtip není v nějakém nárůstu rasismu, ale v nárůstu drzosti, bezohlednosti a agresivity asociálů, jichž je, a to není žádný rasismus, většina právě příslušníky cikánské menšiny. Pod vlivem této skutečnosti roste v části společnosti averze proti cikánům, ovšem ne snad proto, že by byli jiné rasy, ale právě pro jejich nesnesitelné chování. Zde by měla nastoupit represivní složka moci totálního státu. Společnosti musí vnutit pořádek za každou cenu. Nemůžeme čekat, že nemyslicí rasa by si mezi sebou mohla udělat pořádek vlastní silou.“

Bratrské vlastenecké hnutí

Hnutí vzniklo v roce 1995 v Plzni jako Bratřické vlastenecké hnutí. Založilo je šest mladých kališnických skinheadů. Členové vylepovali v Plzni v městské hromadné dopravě letáky s nápisy „Cikáni do Indie“ a realizovali i násilné aktivity vůči Romům. Program hnutí je postaven na českém nacionalismu a odkazu husitství a Jiřího z Poděbrad. Mediální pozornost vzbudili příslušníci hnutí, když v Rokycanech v roce 2000 vhodili do bytu romské rodiny zápalnou láhev. NVS užívá tři oficiální znaky: český lev s kalichem na prsou, kalich zobrazený na štítu, erby s českým lvem, kalichem a palcátem.

Národní aliance

Národní aliance se vedle vlastenecké fronty stala nejvýznamnějším ultrapravicovým občanským sdružením po listopadu roku 1989. Kvůli tiskovině Vlajka a problematickým veřejným výstupům aliance se její činností zabývalo ministerstvo vnitra. Na demonstraci 28. října 1999 v Praze prohlásil vedoucí člen aliance Vladimír Skoupý, že neexistovaly plynové komory a popřel počet obětí holokaustu, což vyvolalo silnou masmediální kritiku. Ve svém programu aliance odmítá zvýhodňování romského obyvatelstva při přijímání k Policii ČR a chce zpřísnit přistěhovaleckou politiku. Odmítá jakékoli snahy o zavedení pozitivní diskriminace. Zvýhodnění by měli být zaměstnavatelé, kteří zaměstnávají jen české pracovníky.

Rytíři slunečního kruhu

Organizace vznikla na severní Moravě v roce 1999. Zřejmě působí v oblast Karviné, Orlové a i v Opavě. Rytíři slunečního kruhu jsou nacistickou organizací s proněmeckou orientací. Pokoušejí se také utvářet polovojenské složky. Organizace RSK usiluje o nastolení nacionálního socialismu, podporuje začlenění ČR do německé říše (v jejíž vznik doufají). Velkým vzorem RSK je Reinhard Heydrich, kterého kultovně uctívají.

Ahnenerbe

Ahnenerbe je nacionálně socialistická organizace. Je uzavřenou společností a působí v ilegalitě. Hlavním cílem je osvětová činnost. Vydávají proárijské časopisy, letáky a jiné tiskoviny. Kromě zmíněných skupin a organizací existují i mnohé další menší a méně vlivné extrémně pravicové organizace. Např. Národní obec vlastenecká, Templar Knights of the Ku-klux-klan, Sudetoněmecká liga, Bedford, White Arian Resistance, Nacionálně socialistické hnutí Evropy aj.

V současnosti se také na internetu objevují „virtuální“ pravicově extremistické projekty, které mají delší, či kratší trvání. Většinou se jedná o internetové prezentace několika jednotlivců. Nejnebezpečnější jsou ty projekty, které otevřeně hlásají fašismus, nacionalismus a rasismus a násilí s nimi spojené. Ideologie těchto skupin může mít a v mnoha případech také má špatný vliv na utváření hodnotového systému dětí a mládeže.

3. MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA

3.1 Teoretická východiska multikulturní výchovy

Multikulturní výchova vznikla tam, kde si lidé začali uvědomovat konflikty v kontaktech kultur. Tato situace nastala ve státech, které můžeme označit jako přistěhovalecké státy – USA, Kanada, Nizozemí. Některé z těchto států vznikly jako přistěhovalecké, neboť se jich dotkly vlny imigrace (USA, Kanada apod.). Jiné státy byly původně kulturně spíše homogenní, ale staly se cílem imigrantů (např. Nizozemí). Vědomí multikulturalismu a také multikulturní výchova se dále šířily do Velké Británie a Austrálie. V 70. letech 20. století se myšlenky multikulturalismu rozšířily do celého světa.

Převažující přístupy k multikulturní výchově:

1) 60. – 70. léta – boj za občanská práva v USA a později v jiných zemích světa

- „Existují rozdíly mezi lidmi a je normální, že jsme každý jiný.“ Tento přístup nevedl k toleranci, naopak upozornil na odlišnosti. Docházelo k výraznému členění evropské a americké společnosti na kulturu dominantní a kultury alternativní. Vznikala a rozvíjela se různá hnutí (hippies, feministické hnutí aj). Menšinové skupiny si začaly nárokovat stejná lidská práva, která byla pro většinovou dominantní společnost samozřejmostí.
- Ti, kteří tvořili většinové normy, pokládali za nenormální ty, kteří se do norem nevešli.

2) počátek 80. let

- Je třeba být tolerantní a respektovat odlišnosti, které nás obohacují. Tvoříme dohromady jeden svět.
- Nerodíme se s genem tolerance, a proto ne každý zvládl tento přístup.
- Generalizované negativní zkušenosti s odlišností a nedostatečné nebo jen negativní informace o těch, kteří se odlišují, neumožnily rovné zacházení se všemi.

3) počátek 90. let

- Koncem 80. let a na začátku 90. let se začal hroutit systém rozdělení euro-amerického světa na demokratický Západ a totalitní Východ. Státy střední

a východní Evropy se postupně snažily začlenit do demokratických struktur západního světa.

- Nepřístupujeme ke každému stejně, ale na základě individuálních potřeb vycházejících z jeho etnického původu a národnosti, pohlaví, náboženství, věku, zdravotního stavu, sexuální orientace a dalších tělesných i duševních specifik.
- Máme mnoho společného (tělo, mozek, myšlenky, pocity atd.), lišíme se jen určitými antropologickými znaky a kulturou (tradice, normy).
- Odlišnost není chápána jako potenciální zdroj konfliktu, ale jako příležitost k vlastnímu a vzájemnému obohacení.
- Máme podobné potřeby, ale lišíme se způsobem a mírou naplnění.
- Všichni přispíváme do „pokladnice“ duševního bohatství lidstva.
- Spolupracujeme na základě rovných příležitostí.
- Snažíme se pochopit odlišnost a přijmout ji jako jinou plnohodnotnou formu existence.
- Východiskem pro teorii multikulturní výchovy se stal občan před zákonem rovný s ostatními občany svého státu, člověk žijící v demokratické společnosti, kde se uplatňuje svoboda jednotlivce.

Česká republika byla do roku 1989 uzavřenou zemí, která se ještě v nedávné minulosti problémem multikulturality či etnického soužití nijak nezabývala. Většina obyvatel naší země se nezajímala o jiné národnostní či etnické skupiny, o jejich historii, hodnotové vzory, jednání atd. V České republice tvoří v současnosti národnostní menšiny pouze 5 % obyvatelstva. Tento počet se však bude zvyšovat demografickým přírůstkem určitých menšin a také tím, že k nám přicházejí a zřejmě i v budoucnu budou přicházet lidé z různých zemí za pracovními příležitostmi, neboť náš stát je součástí otevřené Evropy.

Každá národnostní či etnická skupina má vlastní historii, kulturu a hodnotové vzory jednání a chování. Při soužití několika národů (etnik) může docházet k nedorozumění, nepochopení a konfliktům, neboť každá skupina (národnostní, etnická) má odlišné hodnoty, zvyky, kulturu atd. Je důležité, aby se lidé různých národností či etnik žijících na společném území vzájemně dobře poznali, pochopili a udělali vše pro pozitivní soužití. Každá skupina totiž může život celé společnosti obohatit. O vyspělosti většinové společnosti vypovídá také kvalita vztahů a soužití s menšinami.

Cílem multikulturní výchovy je tedy snaha vytvořit takovou občanskou společnost, ve které se lidé budou vzájemně respektovat, tolerovat a kulturně obohacovat.

V české odborné terminologii se převážně používá termín „multikulturní výchova“ tak, jak byl zaveden asi poprvé v české pedagogice z mezinárodní terminologie počátkem 90. let. V současné době je tento termín u nás více či méně běžný také v jiných vědách (etnologii, sociologii aj.) a v oblasti výchovné a vzdělávací praxe. Kromě termínu „multikulturní výchova“ se u nás občas vyskytují i terminologické varianty: „interkulturní výchova“ a „interkulturní vzdělávání“.

Multikulturní výchova je přípravou na sociální, politickou a ekonomickou realitu, kterou žáci zažívají v kulturně odlišných lidských vztazích. Termín multikulturní výchova vyjadřuje snahy vytvářet prostřednictvím různých vzdělávacích programů způsobilost lidí chápat a respektovat také jiné kultury než svou vlastní. Má velký praktický význam vzhledem k vytváření postojů vůči imigrantům, příslušníkům jiných národů, ras apod.

Interkulturní výchova podporuje toleranci a schopnost vzájemného porozumění a odmítá etnocentrické myšlení. Interkulturní výchova zdůrazňuje důležitost mateřského jazyka pro psychosociální a kognitivní rozvoj dětí imigrantů a podporuje dvojjazyčné vzdělávání. Interkulturní výchova může být úspěšně realizována jen tehdy, když škola, rodina a společnost spolupracují.

Pojmy multikulturní a interkulturní výchova se často prolínají.

J. Průcha (12, s. 14 - 15) rozděluje multikulturní výchovu do různých oblastí:

1) Multikulturní výchova je oblast vědecké teorie, a to transdisciplinárního charakteru.

I když pedagogické aspekty jsou pro multikulturní výchovu podstatné – vyplývají už z toho, že jde o druh „výchovy“, tedy edukační proces – pedagogická teorie není zdaleka jedinou vědou podílející se na rozvoji teorie multikulturní výchovy. Tato teorie operuje s pojmem „kultura“, jenž je svou podstatou vysoce různorodý a mnohoaspektový jev. Tím je dáno, že pro teorii multikulturní výchovy jsou důležité poznatky a poznávací procedury získávané a využívané v etnografii,

kulturní antropologii, interkulturní psychologii, sociolingvistice, historiografii, teorii komunikace aj. Tudiž chceme-li adekvátně porozumět multikulturní výchově v její komplexnosti, musíme čerpat poznání o daném jevu v transdisciplinárním pohledu.

2) Multikulturní výchova je oblast výzkumu:

Vědecké teorie jsou neodmyslitelně spjaty s výzkumem, který jim poskytuje nálezy o příslušném úseku objektivní reality. V souvislosti s multikulturní výchovou se provádějí v zahraničí empirické výzkumy takových jevů, jakými jsou např. postoje příslušníků jedné etnické či jazykové skupiny vůči příslušníkům jiných etnických skupin; vnímání a respektování odlišností v komunikaci jednotlivých etnických skupin; vznik rasových předsudků u dětí a mládeže; problémy vyučování dětí imigrantů v hostitelské zemi atd.

3) Multikulturní výchova je systém informační a organizační infrastruktury.

Aby věda a výzkum mohly fungovat, musí se opírat o podpůrná zařízení – vědecké organizace, informační databáze, odborné časopisy aj. Multikulturní výchova má tato podpůrná zařízení vytvořena v mnoha zemích, i na úrovni mezinárodních institucí. Existuje řada odborných časopisů specializovaných na problematiku multikulturní výchovy nebo úzce souvisejících témat, jsou vytvářena informační centra a databáze specializované na multikulturní výchovu, pracují některé vědecké asociace pro multikulturní výchovu, jsou pořádány mezinárodní konference o multikulturní výchově atd.

4) Multikulturní výchova je praktická edukační činnost.

Jednou z forem existence multikulturní výchovy je oblast edukační a osvětové praxe. Multikulturní výchova se realizuje především ve školní výuce, kde v některých vyučovacích předmětech jsou začleněna témata o charakteristikách jiných kultur, o nutnosti zaujímat tolerantní postoje k příslušníkům jiného etnika než svého vlastního, o poznávání a respektování rysů jiných národů a zemí apod. Multikulturní výchova se kromě školní výuky realizuje v osvětově zaměřených projektech, na výstavách, na festivalech, v publikacích různých vládních a nevládních organizací, národních a mezinárodních, sloužících k týmž účelům jako školní multikulturní výchova. Jsou to např. programy Evropské unie zaměřené

na mezinárodní výměnu mládeže, studentů a učitelů, na mezinárodní spolupráci škol, obcí, regionů, spolků, knihoven, na podporu výuky cizích jazyků aj.

Svoji práci jsem zaměřila na projevy rasismu u dětí a mládeže. V následující kapitole se budu zabývat multikulturální výchovou v rámci výchovného a vzdělávacího procesu.

3.2 Multikulturální výchova v procesu edukace

3.2.1 Počátky multikulturálního (interkulturálního) vzdělávání v České republice

V českém školství se začalo multikulturální (interkulturální) vzdělávání objevovat až po roce 1989. Důvodem byla nová společenská situace, kdy se začaly ke slovu hlásit různé sociokulturální skupiny a narůstal počet cizinců. Český vzdělávací systém se začal měnit jen pozvolna. Důležitou roli v tomto období sehrály mezinárodní a nevládní organizace. Počátkem roku 2001 se rozběhl Projekt Varianty společnosti Člověk v tísni. V rámci toho projektu se šířily informace o minoritních skupinách. Hlavním cílem však bylo zavádět do vzdělávacího systému nové principy zaměřující se na dovednosti a postoje žáků a studentů. V první řadě se realizátoři projektu snažili působit na učitele, aby ve své výuce uplatňovali interkulturální vzdělávání (IKV). V rámci projektu se podařilo připravit kapitolu rámcového programu pro základní vzdělávání, která se měla postupně stát součástí nové školské legislativy. Byla vydána příručka „Interkulturální vzdělávání nejen pro středoškolské pedagogy“. Projekt Varianty se také týkal analýzy učebnic pro základní a střední školy, z níž vyplynulo několik doporučení pro schvalovací proces, kterým prochází všechny učebnice. Varianty pobízely k tomu, aby každá učebnice, která dostane doložku ministerstva školství, splňovala kritéria k multikulturální snášenlivosti. Byly tedy podniknuty první kroky k tomu, aby se IKV stalo součástí výuky ve všech školách.

Podle příručky Interkulturální vzdělávání nejen pro středoškolské pedagogy by každá škola měla fungovat na principu rovnosti, úcty, respektu a vzájemné tolerance. Učitelský sbor i žáci (studenti) by měli společně vytvářet prostředí, které uznává principy IKV a chová se podle nich. IKV by se měla prolínat všemi vyučovacími předměty, i když se toto jeví velice složité vzhledem k přeplněnosti osnov mnohých předmětů. Interkulturální vzdělávání

by se tak mohlo realizovat alespoň v rámci humanitních předmětů, jako je dějepis, český jazyk, cizí jazyk, základy společenských věd, zeměpis aj.

Snad nejvhodnějším předmětem pro IKV jsou základy společenských věd. Užitečným návodem tak může pedagogům být výše zmíněná stále aktuální publikace Interkulturní vzdělávání – příručka nejen pro SŠ pedagogy, kterou vydala Člověk v tísni, společnost při ČT, o.p.s. v roce 1992, která pracuje s vybranými tématy interkulturního vzdělávání. Pedagogové prostřednictvím těchto textů mohou získat informační zázemí pro fundované vedení diskusí. Jde v podstatě o metodické listy, jež obsahují podrobné popisy, jak studenty motivovat k zájmu o danou problematiku nebo jak změnit vlastní, často předsudečné a znalostmi nepodložené vnímání sociokulturní odlišnosti.

Základním cílem IKV by měla být podpora a upevňování vzájemných vztahů mezi sociokulturními skupinami, především mezi majoritou a minoritami. Studenti by si měli uvědomit, že rozmanitost a různost je založena na rovnosti všech. V rámci IKV se snaží poznat odlišné kulturní identity a učí se je respektovat jako rovnocenné. Dále by se měli naučit řešit konflikty mezi lidmi pokojnou cestou.

Žákům a studentům nestačí předávat pouze informace, ale je třeba s nimi pracovat i na rozvoji určitých dovedností a na změně jejich postojů.

3.2.2 Současné školské vzdělávací programy a multikulturní výchova

Základem multikulturní výchovy je vytvoření multikulturní pospolitosti již v mateřských školách, školních třídách a ve škole jako celku. Všechny děti bez rozdílu národnostní, etnické, náboženské, sociální či jiné skupiny, by měly získat zkušenost soužití, které se vyznačuje rovností, spoluprací, vzájemnou vstřícností a spravedlností. Menšinové děti by se měly ve školních zařízeních i širší společnosti cítit příjemně a škola by k tomu měla přispět co největší mírou. Multikulturní vzájemnost je důležitou zkušeností také pro děti většinové. Děti a mládež se díky tomuto typu výchovy mohou připravit pro život v prostředí v němž se budou setkávat s příslušníky jiných národností, náboženství, ras a etnik. V rámci školní docházky a při volnočasových aktivitách se tak může u dítěte rozvíjet porozumění sobě samému a hodnotám své kultury. Pro působení na žáky v oblasti

multikulturní výchovy není významný pouze vzdělávací obsah, který je uveden ve vzdělávacích programech a učebnicích, ale také klima třídy a školy na pozadí širšího společenského prostředí (vztahy mezi etnickými menšinami v místě školy, příliv imigrantů, bezpečnostní situace v zemi atd.).

Podle Říčana (16, s. 118) jsou úkoly školy v multikulturní výchově následující:

- 1. maximalizovat a optimalizovat vzájemné kontakty mezi dětmi různých skupin, zejména při školní práci a zábavě;*
- 2. učit předcházet a konstruktivně řešit konflikty mezi dětmi patřícími k různým skupinám;*
- 3. maximalizovat vzájemné kulturní obohacování;*
- 4. poskytovat dětem co nejvíce informací o menšinách (popř. o jiných národech a kulturách vůbec).*

Multikulturní výchova není zvláštním předmětem nebo úsekem učiva, je to všudypřítomný aspekt, který prostupuje veškeré pedagogické snažení (výuku, výchovu, volný čas atd.). S tématy multikulturní výchovy se žáci setkávají v předmětech český jazyk a literatura, historie, geografie atd., které mají s multikulturní výchovou úzkou souvislost. Ve výuce jsou korigovány postoje, hodnotový systém i jednání žáků.

Multikulturní výchova v mateřské škole

Multikulturní výchova v mateřské škole by měla představovat jakousi mnohokulturní výchovu, která akceptuje kultury všech národností dětí, které do třídy a mateřské školy docházejí. Předškolní věk je nejvhodnější pro započetí výchovy tohoto typu.

Multikulturní výchova je součástí vzdělávací nabídky školního vzdělávacího programu, který je tvořen na základě požadavků Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání. V návaznosti na obecné cíle jsou prvky multikulturní výchovy obsaženy v hlavních cílech předškolní výchovy, které jsou zaměřeny na rozvíjení dítěte a jeho schopnosti učení a dále na osvojení si základů hodnot, na nichž je založena naše společnost.

Multikulturní výchova na základních školách

V současné době fungují v České republice tři základní vzdělávací programy: Vzdělávací program základní škola, Vzdělávací program obecná škola a Vzdělávací program národní škola. Postupně se ve školách začíná zavádět Rámcový vzdělávací program.

Vzdělávací program Základní školy

V obecných cílech tohoto programu jsou také formulace vztahující se přímo k multikulturní výchově: - vážit si svého domova a vlasti, uvědomit si nebezpečí a nehumánnost různých národnostních a rasových předsudků i různých forem diskriminace, a také pochopit význam a potřebu mezinárodního dorozumění, dodržování základních lidských práv a ochrany lidské důstojnosti.

V jednotlivých předmětech není vliv této výchovy nijak výrazný, ale v některých předmětech vystupuje zřetelněji. V českém jazyce je od první třídy pozornost zaměřena hlavně na budování jazyka, dovednost psaní a schopnost vyjadřování. V literární výchově není nikde uvedeno, že by se děti měly naučit např. báseň jiného autora, hovořit o odlišnostech od našeho prostředí apod. Prvouka je v 1. – 3. ročníku rozdělena do několika tématických okruhů. V prvních letech je zaměřena výchovně s orientací na domov, ale velký prostor je zde také vyhrazen oblasti tzv. rozšiřujícího učiva, které je v některých svých tématech zaměřeno cíleně multikulturně: společná země, jazyk, tradice, moje cesta do zahraničí, srovnání s místní krajinou, rozdíly mezi lidmi různých částí světa, člověk mezi lidmi, původ, barva pleti, jazyk, povolání, vztahy mezi lidmi, konflikty, smírná a násilná řešení a také základní lidská práva, práva dítěte (Úmluva o právech dítěte), mír, zajímavosti o lidech v jiných zemích.

Ve 4. a 5. ročníku se výuka prvouky rozděluje na přírodovědu a vlastivědu. Přírodověda se zaměřuje na oblasti Země a rozdíly života v těchto oblastech, zatím co vlastivěda se svými tématy zaměřuje na multikulturní svět tak, jak ho může vnímat dítě na 1. stupni. Dětem jsou předkládána témata jako domov, vlast, národ, národní hrdost, vlastenectví, cizina, soužití národů a národností v jedné zemi, rovnocennost národů a národností, nejdůležitější národnostní menšiny v ČR atd. Samostatnou kapitolou potom tvoří výuka cizího jazyka (od 4. třídy), která žáky vybízí k získávání zajímavých poznatků ze země, jejíž jazyk se děti učí.

Vzdělávací program Nová škola

V jednom ze svých obecných cílů proklamuje, že je třeba prostřednictvím pochopení a poznávání národní kultury rozvíjet citlivost ke kultuře evropské i mimoevropské a postupně pěstovat evropskou identitu.

V prvouce je cílem především rozvoj žáka v oblasti vědomostí a dovedností týkající se postojů k přírodě a společnosti. Žáka spíše zasazuje do prostředí jemu známému (domova) a orientuje ho na nalezení svého místa v rodině, zaměstnání a společenském životě. V přírodovědě nejsou žádná konkrétní témata, ale multikulturní výchova se zde skrytě prolíná jinými tématy jako je např. žiji mezi lidmi, tradice, místo, kde žiji apod. Výuka vlastivědy je doporučována v integrovaných blocích a najdeme zde zajímavá témata vztahující se k aktuálním problémům: - patřím ke svému národu a jsem na něj hrdý, vážím si tradic a kultury ostatních národů a etnik, respektuji jejich svobodu a nezávislost, mám úctu k lidským právům a demokracii.

Program Obecné školy

Ve vlastivědě v 5. ročníku, kde učivo přesahuje hranice vlasti, děti získávají první zeměpisné poučení o Evropě a jiných kontinentech. Témata se pak dále rozlišují na vymezení Evropy jako kontinentu, znalostí evropských států, jejich hlavních měst a charakteristických oblastí. V rámci předmětu přírodověda by si děti měly uvědomit, že žijí ve společnosti a nejsou zde samy. V českém jazyce nejsou žádná konkrétní témata. V cizím jazyce se témata neliší od ostatních vzdělávacích programů.

Rámcový vzdělávací program (RVP)

Rámcově vzdělávací programy se postupně začínají zavádět v mateřských a základních školách a také na gymnáziích. RVP reprezentují průřezová témata. Jsou to okruhy problémů současného i budoucího světa. Pomáhají rozvíjet osobnost žáka především v oblasti postojů a hodnot. Tematické okruhy průřezových témat procházejí napříč různými vzdělávacími oblastmi a umožňují propojení se vzdělávacími obsahy oborů. Tím přispívají ke komplexnosti vzdělávání a jejich nadpředmětový charakter pozitivně ovlivňuje proces osvojování klíčových kompetencí. Průřezové téma Multikulturní výchova (MKV) se objevuje v předškolním vzdělávání, v základním i gymnaziálním vzdělávání.

Podmínkou efektivní realizace cílů multikulturní výchovy ve školním prostředí je pochopení, že MKV netvoří pouze specifickou a uzavřenou oblast informací a metod,

nýbrž že se multikulturní přístup prolíná různými vzdělávacími oblastmi a měl by se projevit nejen v realizovaném učivu, ale také v metodách, v klimatu třídy i celé školy. Mezipředmětový charakter tématu Multikulturní výchova i průniky s dalšími průřezovými tématy jsou obdobné i v RVP pro gymnaziální vzdělávání.

V oblasti dovedností, schopností, vědomostí, postojů a hodnot má multikulturní výchova žákům a studentům pomoci v následujících tematických okruzích.

Etnický původ:

- Objasnění pojmů minorita a majorita, sociální smír apod.
- Získat představu o postavení národnostních menšin.
- Rozpoznat projevy rasové nesnášenlivosti.
- Vysvětlit příčiny xenofobie (v současnosti i minulosti).
- Ztotožnit se s názorem, že všechny etnické skupiny jsou rovnocenné.
- Umět charakterizovat pojmy jako je xenofobie, rasismus, extremismus, globalizace, asimilace, etnicita, kultura a kulturní pluralismus aj.
- Prostřednictvím jazykového vzdělávání získat vědomosti o sociokulturním prostředí dané jazykové oblasti, seznámit se s významnými autory a díly domácí i světové literatury, umění a kultury.

Kulturní diference:

- Ctít jazykové zvláštnosti různých etnik v dnešním multikulturním a multijazykovém světě.
- Chápat lidskou bytost také jako součást určitého etnika.
- Uvědomovat si, že každý člověk je odlišná osobnost s individuálními zvláštnostmi a to bez ohledu na svůj etnický původ.

Podpora multikulturality:

- Uvědomovat si podstatné klady a také zápory globalizačního procesu.
- Umět vyjádřit svůj vlastní postoj k jevu globalizace.
- Rozlišovat mezi národními, lokálními, regionálními a globálními historickými procesy.
- Uvědomovat si a chápat to, že obyvatelstvo Země i jednotlivých států a území je složeno z mnoha rasových, etnických a náboženských skupin a každá z nich má právo na existenci a podporu.

- Získat znalost důležitých mezinárodních organizací, které podporují multikulturalitu a orientovat se v jejich základních funkcích.
- Vnímat multikulturalitu jako prostředek, který umožňuje vzájemné obohacování různých etnik.

II. Praktická část

1. HLAVNÍ CÍLE

V praktické části se zaměřuji na výsledky dotazníkového šetření, které jsem prováděla v devátých třídách na základních školách v Třebíči a na prezentaci rozhovorů, které jsem vedla s vybranými zástupci všech sedmi trebičských základních škol. Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit, jestli se na základních školách vyskytují projevy rasismu a xenofobie a do jaké míry se mladí lidé s myšlenkami rasismu ztotožňují.

Cíl rozhovorů

Hlavním cílem rozhovorů bylo zjistit, jestli danou školu navštěvují žáci jiné barvy pleti či národnosti a jaký k nim zaujímají postoj žáci představující většinu.

Rozhovor obsahoval následující otevřené otázky:

- 1) Navštěvují tuto školu žáci jiné národnosti? Pokud ano, uveďte prosím jaké.
- 2) Jak jsou tito žáci ostatními spolužáky přijímáni?
- 3) Řešili jste někdy ve vaší škole rasově motivovanou šikanu?
- 4) Jakou formu má multikulturní výchova v rámci výuky ve vaší škole?
- 5) Organizuje vaše škola výměnné pobyty dětí se zahraničními školami?

Většina zástupců škol (ředitelé, výchovní poradci, zástupci ředitele), se kterými jsem rozhovory vedla, si přáli být anonymní. Jejich prosbu jsem tedy respektovala. Někteří z oslovených zástupců škol se mi osobně plně věnovali, jiní mi z časových důvodů odpověděli jen stručně e-mailem.

Cíle dotazníkového šetření

Cílem dotazníkového šetření bylo zjistit, jestli se u mládeže vyskytují projevy rasismu a xenofobie vůči národnostním menšinám a do jaké míry se mladí lidé ztotožňují s myšlenkami rasismu.

Díličními cíli bylo zjistit, jestli:

- se žáci osobně setkali s projevem rasismu ve škole, kterou navštěvují
- se žáci osobně setkali s projevem rasismu v okolí školy či v místě svého bydliště

- by žákům vadilo, kdyby jejich školu navštěvovali také žáci jiné barvy pleti (národnosti)
- by žákům vadilo, kdyby v jejich škole vyučovalo více učitelů jiné barvy pleti (národnosti)
- by žáci mohli mít za přítele (kamaráda) člověka jiné barvy pleti (národnosti)
- mají žáci představu o tom, kdo je to skinhead
- žáci mají nějaký názor na národnostní menšiny žijící v Třebíči a jaký postoj k nim
- zaujímají

2. ROZHOVORY SE ZÁSTUPCI ŠKOL

Rozhovor č.1:

ZŠ Na kopcích

Navštěvují tuto školu žáci jiné národnosti? Pokud ano, uveďte prosím jaké.

Ano, slovenské.

Jak jsou tito žáci ostatními spolužáky přijímáni?

Bez problému.

Řešili jste někdy ve vaší škole rasově motivovanou šikanu?

Ne.

Jakou formu má multikulturní výchova v rámci výuky na vaší škole?

Multikulturní výchova je součástí vyučovacích předmětů jako je občanská výchova, rodinná výchova, český jazyk a zeměpis.

Organizuje vaše škola výměnné pobyty dětí se zahraničními školami?

Zatím ne. Jsme ve stadiu hledání partnerské školy v zahraničí.

Rozhovor č.2:

ZŠ BENEŠOVA

Navštěvují tuto školu žáci jiné národnosti? Pokud ano, uveďte prosím jaké.

Ano. Vietnamci a Mongolci.

Jak jsou tito žáci ostatními spolužáky přijímáni?

Zcela bezproblémově. Vietnamští i mongolští žáci jsou přátelští, prospěch mají dobrý (průměr až lepší průměr) a do naší školy chodí rádi. Když nastoupí do prvního ročníku, mají trochu potíže s komunikací, ale většinou jsou to žáci snaživí a pečliví a v dalších ročnících se zcela adaptují. Ostatní žáci nemají důvod se k nim chovat špatně.

Řešil jste někdy v této škole rasově motivovanou šikanu nebo jiné projevy rasismu namířené proti žákům jiné národnosti?

Ne.

Jakou formu má multikulturní výchova v rámci výuky na vaší škole?

Multikulturní výchova není samostatným vyučovacím předmětem, ale je součástí rodinné výchovy, občanské výchovy, cizích jazyků a jiných předmětů. Postupně naše škola zavádí rámcově vzdělávací program, kde bude multikulturní výchově věnován větší prostor.

Organizuje vaše škola výměnné pobyty dětí se zahraničními školami?

Ano. Naše škola organizuje výměnné pobyty se zahraničními školami už asi 15 let.

Máme partnerské školy v Rakousku, Anglii, Německu. Na podzim k nám přijedou děti z Dánska.

Rozhovor č.3:

ZŠ Kpt. Jaroše

Navštěvují tuto školu žáci jiné národnosti? Pokud ano, uveďte prosím jaké.

Tuto školu navštěvuje několik dětí jiné národnosti. Jsou to Ukrajinci a Romové.

Bohužel, většina romských dětí k nám nastoupí a někdy i po měsíci školní docházku ukončí. Nejčastější příčinou je stěhování romských rodin nebo nezvládnutí učiva.

Snažíme se spolupracovat s třebičským Romským centrem, kde se děti připravují na školní výuku a tráví zde volný čas.

Jak jsou tyto žáci ostatními spolužáky přijímáni?

Většinou bezproblémově.

Řešili jste někdy ve vaší škole rasově motivovanou šikanu?

Nic vážného se tu za mého působení neodehrálo. Menší šarvátky si děti vyřídí samy mezi sebou. Nestalo se, že by jejich neshody přerostly v nějaký větší konflikt.

Jakou formu má multikulturní výchova v rámci výuky na vaší škole?

Asi jako na většině základních škol je multikulturní výchova součástí výuky občanské nauky, rodinné výchovy, cizích jazyků, výtvarné výchovy apod. Občas pro zpestření výuky pozveme na besedu zahraniční studenty, aby našim žákům vyprávěli o zemích, ve kterých žijí, o jejich kultuře a tradicích.

Organizuje vaše škola výměnné pobyty dětí se zahraničními školami?

Ano, máme partnerskou školu v Rakousku. Pobyty jsou zaměřené především na rozvoj jazykových znalostí žáků. Při těchto výměnných pobytech však děti poznají i odlišné kulturní a jazykového prostředí a mají možnost najít si nové zahraniční kamarády.

Rozhovor č.4:

ZŠ Bartušková

Navštěvují tuto školu žáci jiné národnosti? Pokud ano, uveďte prosím jaké.

Ano. Do osmé třídy chodí holčička původem z Mongolska. Naši školu navštěvuje od první třídy. Je velice šikovná a má výborný prospěch. Dále tu máme žákyni, jejíž otec je Vietnamec a maminka je Češka. Dívka vypadá spíš jako Vietnamka, ale národnost má českou. V sedmé třídě jsou dva žáci romské národnosti. Jeden chlapec a jedna dívka.

Jak jsou tyto žáci ostatními spolužáky přijímáni?

Celkem bezproblémově. Pouze na zmíněnou dívku Romku ze sedmé třídy si spolužáci zasedli a začali ji vyčleňovat z kolektivu. Od 1. do 5. třídy se k ní spolužáci chovali dobře. To ještě chodila do jiné budovy a v její třídě panovala spíše rodinná atmosféra. Po přechodu na druhý stupeň jí začaly ostatní děti dělat problémy. Upozorňovaly ji neustále, že je jiná. Nechtěly s ní nic mít, protože je Romka.

Jak jste tento případ řešili?

Problém jsme začali řešit hned při prvních negativních projevech spolužáků vůči dívce. Určití žáci byli napomenuti. Do řešení se zapojil také třídní učitel a výchovný poradce. Oba se snažili žákům „promluvit do duše“ a musím říct, že byli úspěšní. Jelikož jsme problém vyřešili už v počáteční fázi, ke konfliktům mezi romskou dívkou a spolužáky již nedochází.

Jakou formu má multikulturní výchova v rámci výuky na vaší škole?

Momentálně není multikulturní výchova samostatným předmětem. Témata tohoto typu výchovy se prolínají různými předměty, ale spíše okrajově. Jedná se o občanskou výchovu, jazyky, zeměpis atd. Během příštích let budeme zavádět na naší škole rámcový vzdělávací program. Zařadíme tak průřezová témata multikulturní výchovy do různých předmětů současně a žáci tak budou moci lépe pochopit souvislosti týkající se problematiky vzájemného soužití lidí z různých kultur – společenské, ekonomické, sociální apod. Rodičům jsme předložili dotazník, ve kterém měli odpovědět na to, jakým oblastem ve vzdělávání dávají přednost, abychom mohli rámcový vzdělávací program upravit dle potřeby školy, rodičů i žáků. Vyplněných dotazníků se nám vrátilo 550. Multikulturní výchova se byla ve výsledku na druhém místě. To znamená, že rodiče ji považují za velmi důležitou a přejí si, aby se multikulturní výchově v rámci vzdělávacího programu věnovala podstatná část výuky.

S multikulturní výchovou částečně souvisí i to, že naše škola je zapojena do projektu podpory zdraví „Cesta ke zdraví“. Projekt podpory zdraví vznikl roku 2002 a naše škola byla přijata do sítě škol podporujících tento projekt v roce 2003. Jedním z konkrétních úkolů naší školy v rámci tohoto programu je také „pohoda sociálního prostředí“. Klademe důraz na zlepšování vztahů mezi žáky navzájem, mezi učiteli a žáky i mezi učiteli a rodiči. Podporujeme důvěru a úctu jednoho člověka k druhému, ochotu ke vzájemné pomoci a spolupráci, vstřícné a otevřené jednání k sobě navzájem apod.

Organizujete výměnné pobyty dětí se školami v zahraničí?

Prozatím ne, ale máme vyhlídnutou školu na Slovensku. Snad se nám podaří navázat kontakt a následně spolupráci.

Rozhovor č.5:

ZŠ TÝNSKÁ

Navštěvují tuto školu žáci jiné národnosti? Pokud ano, uveďte prosím jaké.

Ano. V páté třídě jsou tři Romové a jedna Romka. Chlapci mají průměrný prospěch, dívka mívá vyznamenání. Romští žáci většinou školní docházku z různých důvodů nedokončí. Buď neprospívají, nebo se s rodinou přestěhují do jiného města. Dále sem chodí

Vietnamci. Ti jsou na rozdíl od romských dětí snaživější. Mají větší motivaci k učení ze strany rodičů.

Jak jsou tito žáci ostatními spolužáky přijímáni?

Bez problému.

Řešili jste někdy ve vaší škole rasově motivovanou šikanu?

Jako výchovný poradce jsem zatím žádný větší konflikt neřešil.

Jakou formu má multikulturní výchova v rámci výuky na vaší škole?

Multikulturní výchova je zatím součástí občanské výchovy, rodinné výchovy a jiných předmětů, ale spíše okrajově.

Organizuje vaše škola výměnné pobyty dětí se zahraničními školami?

Ne.

Rozhovor č.6:

ZŠ Václavské náměstí

Navštěvují tuto školu žáci jiné národnosti? Pokud ano, uveďte prosím jaké.

Ano. Vietnamci a Ukrajinci.

Jak jsou tito žáci ostatními spolužáky přijímáni?

Nezaznamenali jsme žádné projevy nesnášenlivosti.

Řešili jste někdy ve vaší škole rasově motivovanou šikanu?

Ne.

Jakou formu má multikulturní výchova v rámci výuky na vaší škole?

V občanské výchově, rodinné výchově. V připravovaném Školském vzdělávacím programu to bude samostatné průřezové téma.

Organizuje vaše škola výměnné pobyty dětí se zahraničními školami?

Zatím ne, jsou ve fázi kontaktů e-Twinning.

Rozhovor č.7:

ZŠ T.G. MASARYKA

Navštěvují tuto školu žáci jiné národnosti? Pokud ano, uveďte prosím jaké.

Ano, tuto školu navštěvují žáci také jiné národnosti než české. Chodí k nám jedna dívka Mongolka. Ta je velice šikovná. Chodí do výběrové matematické třídy. Dále jsou to vietnamský chlapec a dívka Ukrajinka.

Jak jsou tito žáci ostatními spolužáky přijímáni?

Nezaznamenala jsem žádný problém ze strany spolužáků ani jiných žáků naší školy.

Řešili jste někdy ve vaší škole rasově motivovanou šikanu?

Neřešili.

Jakou formu má multikulturní výchova v rámci výuky na vaší škole?

Prozatím jsou témata multikulturní výchovy probírána v rámci různých předmětů. Občanská výchova, cizí jazyky, rodinná výchova, dějepis, zeměpis a tak dále. Na multikulturní výchovu se více zaměříme, až se rozběhne Rámcový vzdělávací program.

Organizuje vaše škola výměnné pobyty dětí se zahraničními školami?

Ne.

Závěr:

Odpovědi všech zástupců škol byly v podstatě podobné. Odpovědi na první otázku (Navštěvují tuto školu žáci jiné národnosti? Pokud ano, uveďte prosím jaké.) ukazují, že do všech třebečských škol dochází také žáci jiné národnosti než české. Ostatní spolužáci k nim tedy zřejmě zaujímají nějaký postoj. Toho se týkala otázka č.2 (Jak jsou tito žáci ostatními spolužáky přijímáni?). Ani na jedné ze škol v poslední době nezaznamenali žádné projevy nesnášenlivosti vůči těmto žákům. Pouze na jedné škole (ZŠ Bartušková) řešili šikanu s rasovým (národnostním) motivem. Tohoto se týkala otázka třetí (Řešili jste někdy ve vaší

škole rasově motivovanou šikanu?). Otázka č. 4 se vztahovala k multikulturální výchově (Jakou formu má multikulturální výchova v rámci výuky ve vaší škole?). Všichni dotazovaní potvrdili, že multikulturální výchova není samostatným předmětem. Zatím je jen okrajově součástí předmětů jako je občanská a rodinná výchova, cizí jazyky, zeměpis aj. Odpovědi na pátou otázku (Organizuje vaše škola výměnné pobyty dětí se zahraničními školami?) ukazují, že pouze dvě školy ze sedmi organizují výměnné pobyty dětí se zahraničními školami. Tři školy mají do budoucna o kontakt se zahraničními školami zájem a jsou ve fázi hledání partnerských škol. Tuto otázku jsem všem dotazovaným položila, protože si myslím, že výměnné pobyty mohou žáky obohatit o nové znalosti a zkušenosti. Žáci mají možnost poznat jiné kulturní prostředí, seznámit se s novými lidmi, kteří mají alespoň částečně odlišné hodnoty, tradice, náboženství apod.

3. DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ

Výzkumný vzorek: 159 žáků devátých tříd třebíčských základních škol (91 dívek a 68 chlapců).

Výzkumná metoda: dotazník (anonymní)

Dotazník obsahoval 7 otázek. Otázky 1 až 5 byly uzavřené, otázky 6 a 7 byly otevřené.

Žáci byli vybráni zcela náhodně zástupci škol. Na každou školu bylo přiděleno 15 dotazníků. Celkem tedy 105 dotazníků. Z některých škol bylo vráceno dotazníků méně, z jiných naopak více (někteří ředitelé škol z vlastní iniciativy dotazníky nakopírovali a dali je vyplnit více než patnácti žákům). Celkem se tedy vrátilo 159 dotazníků, což je o 54 kusů více než bylo školám přiděleno. Pro zpracování byly použity všechny vyplněné a vrácené dotazníky. Téměř všichni žáci uvedli svoji národnost českou. Pouze jeden žák se hlásil ke slovenské a jeden k vietnamské národnosti. Jedna z dívek, která uvedla národnost českou, se hlásila také ke svému romskému původu.

Výsledky dotazníkového šetření

Výsledky průzkumu jsou prezentovány podle pořadí otázek uvedených v dotazníku:

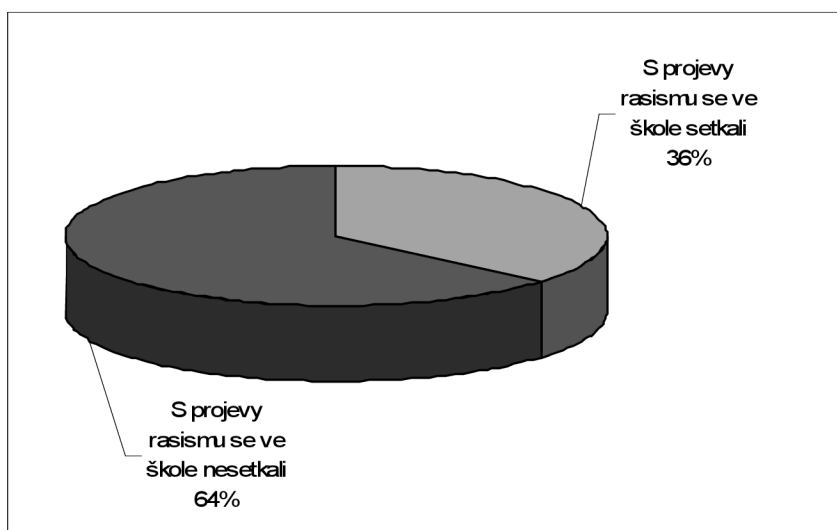
1. otázka: **Setkal ses osobně s projevy rasismu na této škole?**

Na základě rozhovorů s jednotlivými zástupci škol jsem předpokládala, že se projevy rasismu na třebíčských školách mezi žáky vyskytují jen minimálně.

Výsledky:

Celkem **58** žáků se s rasismem ve škole setkalo, **101** žáků ne.

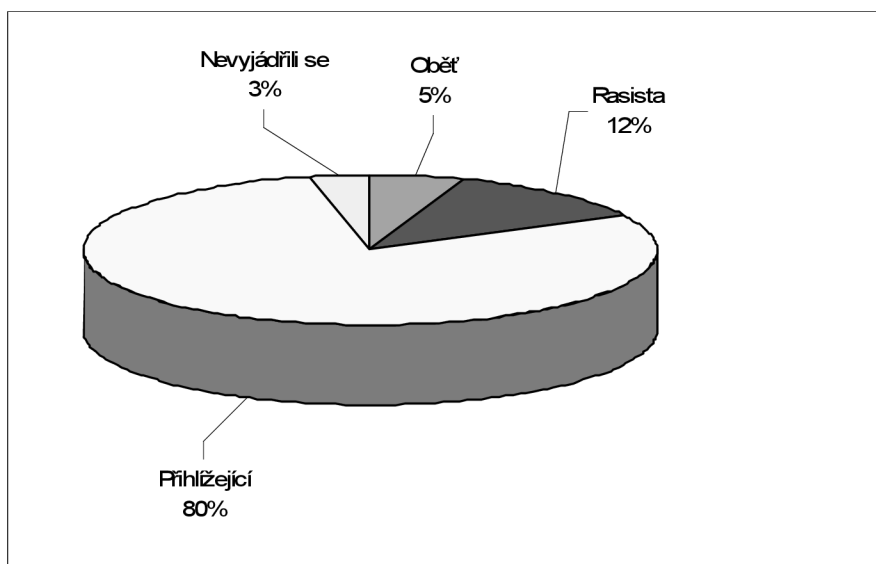
Graf č. 1: Míra výskytu projevů rasismu na třebíčských školách

Žáci, kteří se s rasismem setkali, byli v těchto pozicích:

Jako **oběť** se označili **3** žáci, jako **rasista** 7 žáků a jako **příhlížející** **46** žáků. **2** žáci se nevyjádřili.

Graf č. 2: Pozice žáků při setkání s rasismem ve škole

Z celkového počtu 91 dívek se s rasismem ve škole setkalo 33 žákyň a 58 se jich s rasismem nesetkalo. Jako oběť se označily 3 dívky, jako rasistka se projevila jedna dívka, příhlížejících dívek bylo 27 a 2 dívky odpověď neoznačily.

A z celkového počtu 68 chlapců se s rasismem setkala 25 a 43 chlapců se ve škole s rasismem nesetkala. Z 25 chlapců nebyl ani jeden obětí, ale 6 chlapců se označilo jako rasista a přihlížejících bylo 19.

Závěr: Na základě uvedeného výsledku je zřejmé, že netolerance a projevy rasismu se u dětí a mládeže vyskytují v poměrně vysoké míře. Více než polovina žáků se setkala s projevy rasismu ve škole. Zřejmě však nešlo o závažnou formu šikany či násilí, neboť ze zástupců škol, se kterými jsem vedla rozhovor, odpověděl pouze jeden, že řešil rasově motivovanou šikany. K rasistickým sklonům mají zřejmě větší předpoklady chlapci než dívky.

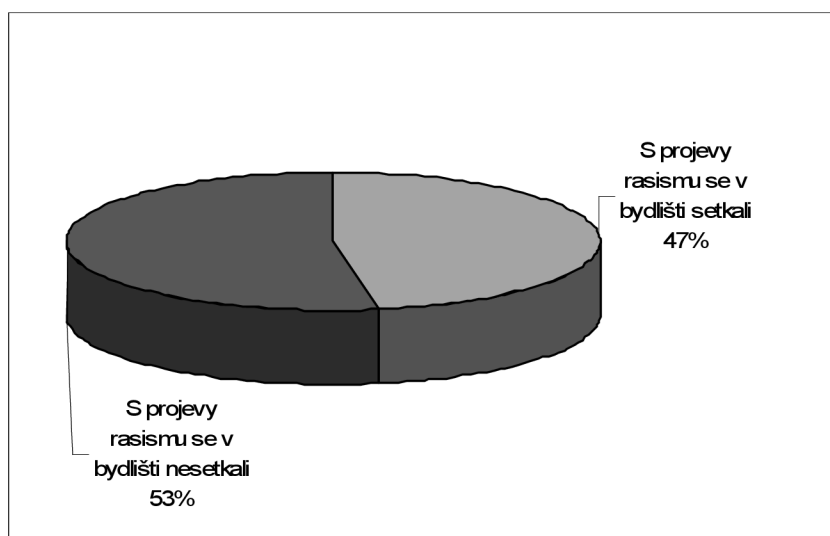
2. otázka: Setkal ses osobně s projevy rasismu v okolí školy či v místě tvého bydliště?

Odpovědi na první otázku naznačují, že se u mladých lidí různé formy rasismu a netolerance stále vyskytují ve vysoké míře. Předpokládala jsem tedy, že na druhou otázku žáci odpoví podobně.

Výsledky:

Celkem 75 žáků se s rasismem v okolí školy či v místě bydliště setkala, 84 žáků ne.

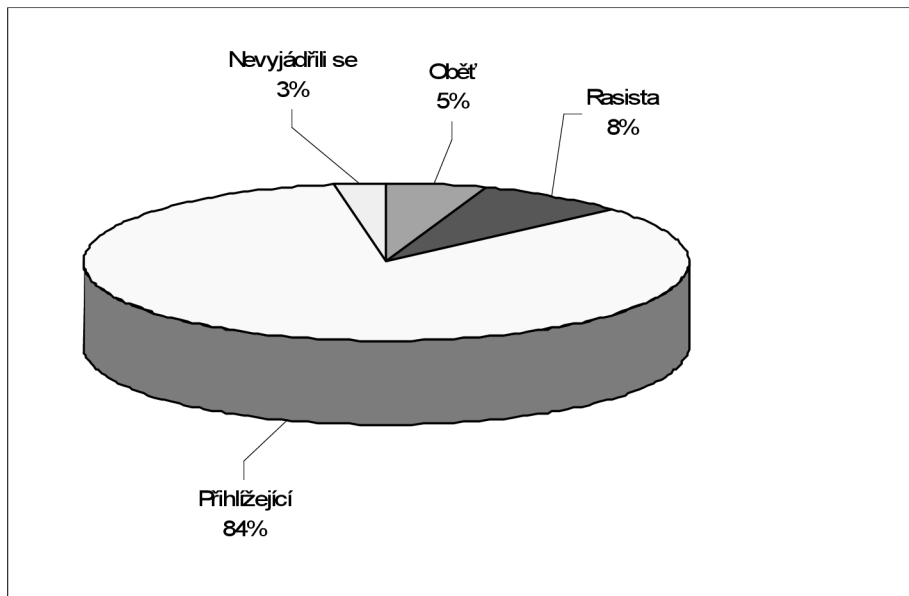
Graf č. 3: Míra výskytu projevů rasismu v okolí škol a v místě bydliště žáků

Žáci, kteří se s rasismem setkali, byli v těchto pozicích:

Jako **oběť** se označili 4 žáci, jako **rasista** 6 žáků a jako **přihlížejíci** 63 žáků. 2 žáci neodpověděli.

Graf č. 4: Pozice žáků při setkání s rasismem v okolí škol a v místě bydliště

Z 91 dívek odpovědělo kladně 39 dívek a záporně 52 dívek. Jako oběť byly označeny 3 dívky, rasistkou byla 1 dívka a přihlížejících dívek bylo 34. Jedna dívka neodpověděla.

S projevy rasismu v okolí školy či bydliště se setkala 36 chlapců a 32 odpovědělo záporně. Jako oběť se uvedl 1 chlapec, za rasisty se označilo 5 chlapců a 29 pouze přihlíželo. Jeden se nevyjádřil.

Závěr: Na základě uvedených čísel je zřejmé, že rasismus a xenofobie jsou stále součástí každodenního života. 75 žáků se s projevy rasismu v okolí školy nebo v místě svého bydliště setkala, pouze o 9 žáků více se s rasismem nesetkala (84 žáků). V okolí se tedy více žáků setkala s nějakou formou rasismu v než ve škole.

3. otázka: Vadilo by ti, kdyby tuto školu navštěvovalo více žáků jiné rasy (národnosti)?

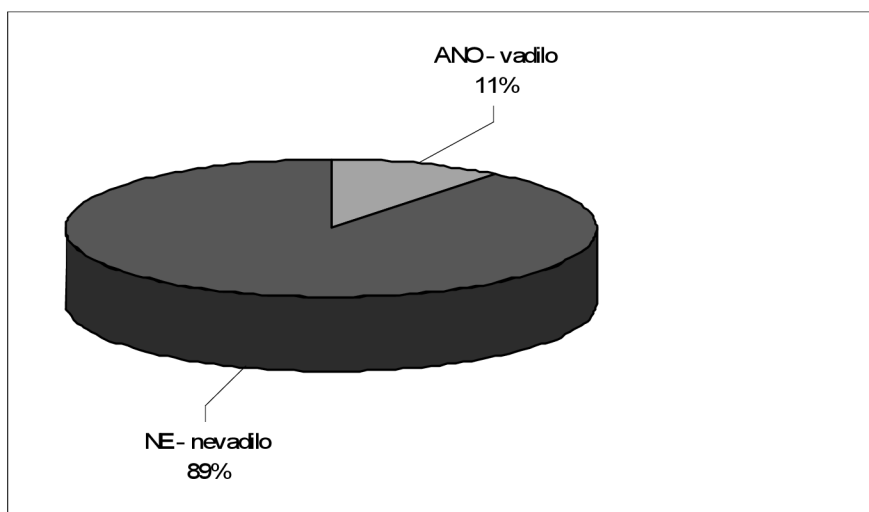
Na základě předešlých odpovědí, kdy se několik žáků označilo za rasisty, předpokládám, že některým žákům by mohlo vadit kdyby školu navštěvovalo více žáků jiné barvy pleti či národnosti. Většině dotazovaných by to však vadit nemělo.

Výsledky:

Celkem **142** žáků označilo odpověď NE, což znamená, že by jim to nevadilo.

17 žáků označilo odpověď ANO (vadilo by jim to).

Graf č. 5: Tolerance k žákům jiné rasy a národnosti

7 dívek z počtu 91 je netolerantních a vadilo by jim více žáků jiné rasy či národnosti ve škole, 84 dívkám by to nevadilo. Z celkového počtu 68 chlapců bylo 10 odpovědí ANO, tedy by jim to vadilo, 58 chlapců je naopak tolerantních.

Závěr: Ze 159 žáků je 17 žáků netolerantních a nechtěli by, aby školu navštěvovalo více žáků jiné rasy (národnosti). U žáků, kteří se u předešlých otázek označili jako rasisté, dopadly jejich odpovědi podle mých předpokladů, tedy že jsou netolerantní a že by jim vadilo, kdyby do školy chodilo více žáků jiné rasy (barvy pleti).

4. otázka: Vadilo by ti, kdyby ve vaší škole vyučovalo více učitelů jiné barvy pleti (národnosti)?

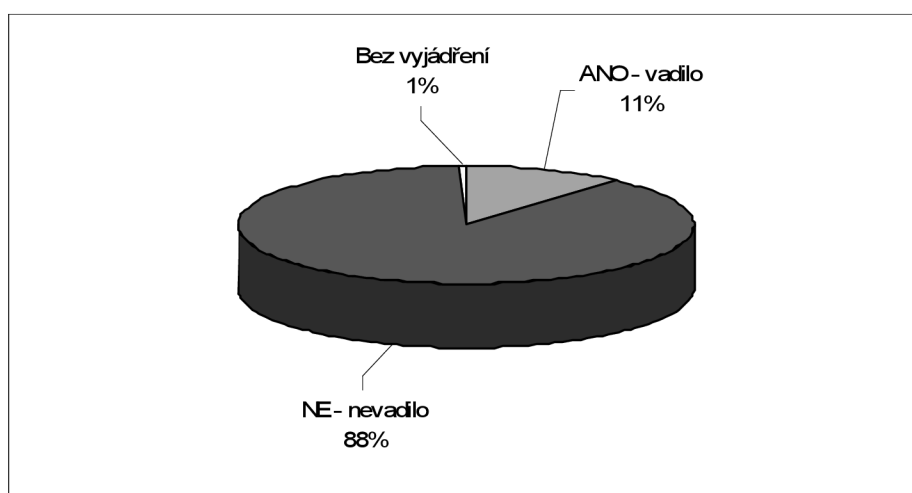
Také u této otázky předpokládám, že mnohem méně odpovědí bude ANO, ale většina žáků bude tolerantních a označí odpověď NE.

Výsledky:

Celkem **140** žáků označilo odpověď NE, což znamená, že by jim to nevadilo.

18 žáků označilo odpověď ANO. Jedna žákyně se k otázce nevyjádřila.

Graf č. 6: Tolerance k učitelům jiné rasy a národnosti

10 dívek by učitele jiné barvy pleti (národnosti) ve škole nechtělo, 80 dívek označilo odpověď NE, což znamená, že by jim takový učitel nevadil. Jedna dívka se k otázce nevyjádřila.

8 chlapců je netolerantních, 60 je chlapců tolerantních a učitel jiné barvy pleti (národnosti) by jim ve škole nevadil.

Závěr: Ze 159 žáků je 18 žáků netolerantních a nechtěli by, aby ve škole vyučovali učitelé jiné barvy pleti (národnosti). Pouze o jednu odpověď se liší výsledek k otázce vztahující se na žáky jiné barvy pleti či národnosti (zde bylo uvedeno jako netolerantních 17 žáků).

Více dívkám (3 odpovědi ANO navíc) by vadil učitel jiné barvy pleti (národnosti) než učitel jiné barvy pleti (národnosti). U chlapců byl v tomto případě rozdíl dvou odpovědí ANO, ale naopak než u dívek. Chlapcům by spíše vadili žáci než učitelé jiné barvy pleti (národnosti).

Jeden z žáků k otázce dodal, že by na škole mohli učitelé původem z jiných zemí vyučovat, ale pod podmínkou, že by dobře ovládali náš jazyk.. Špatná znalost češtiny by podle něho měla negativní vliv na kvalitu výuky.

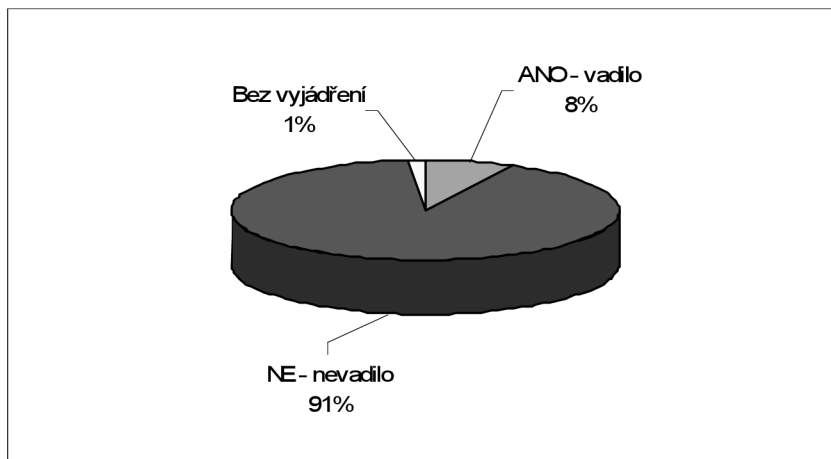
Otázka č. 5: Mohl by být tvým kamarádem (přítelem) člověk jiné rasy (národnosti)?

U této otázky stejně jako u dvou předešlých očekávám podobné odpovědi. Jestliže by někomu vadil spolužák jiné barvy pleti nebo národnosti, nemohl by zřejmě za kamaráda či přítele mít člověka jiné barvy pleti či národnosti.

Celkem 145 žáků označilo odpověď ANO, což znamená, že by mohli mít za kamaráda či přítele člověka jiné barvy pleti nebo národnosti..

12 žáků označilo odpověď NE. 2 žáci se k otázce nevyjádřili.

Graf č. 7: Přístup k přátelství s člověkem jiné rasy (národnosti)

5 dívek by takového kamaráda mít nechtělo, 85 dívek je tolerantních a kamarád jiné národnosti a barvy pleti by jim nevadil. 1 dívka se nevyjádřila.

Z chlapců se vyjádřilo 7 negativně, 60 je jich tolerantních a mohlo by takového přítele či kamaráda mít. 1 chlapec odpověď neoznačil.

Závěr: Ze 159 žáků je 12 žáků netolerantních a nechtěli by mít za přítele nebo kamaráda člověka jiné barvy pleti (národnosti). Deseti chlapcům by vadilo, kdyby do jejich školy chodilo více žáků jiné barvy pleti či národnosti, ale takový kamarád nebo přítel by vadil sedmi chlapcům. Sedmi dívkám by se nelíbilo, kdyby do jejich školy chodilo více žáků jiné barvy pleti či národnosti, kamarád nebo přítel by jim vadil v pěti případech.

Otázka č. 6: Kdo je podle tebe skinhead a jaký máš názor na hnutí skinheads?

Na základě informací z médií (časopisů, televize, internetu...) je zřejmé, že subkultura skinheads je stále aktuálním a pro mládež většinou nebezpečným ideologickým hnutím.

Zajímalo mne, jestli současní žáci v devátých třídách mají o tomto extremistickém hnutí alespoň částečně nějakou představu a jestli se s myšlenkami skinheads ztotožňují, či nikoliv. Žáci měli možnost se k otázce volně vyjádřit. Otázka byla otevřená.

Odpovědi jsem roztřídila do těchto kategorií:

Žák ví, kdo je to skinhead.....orientuje se v tom, jak se obléká, jaká je jeho filosofie (rasismus – ten není u všech proudů skinheads, ale pochybuji, že se všichni žáci detailně v odvětvích hnutí orientují)

Žák ví částečně, kdo je to skinhead....pouze má přehled o tom, jak se obléká nebo že páchá násilí.

Žák o hnutí skinheads nic neví.

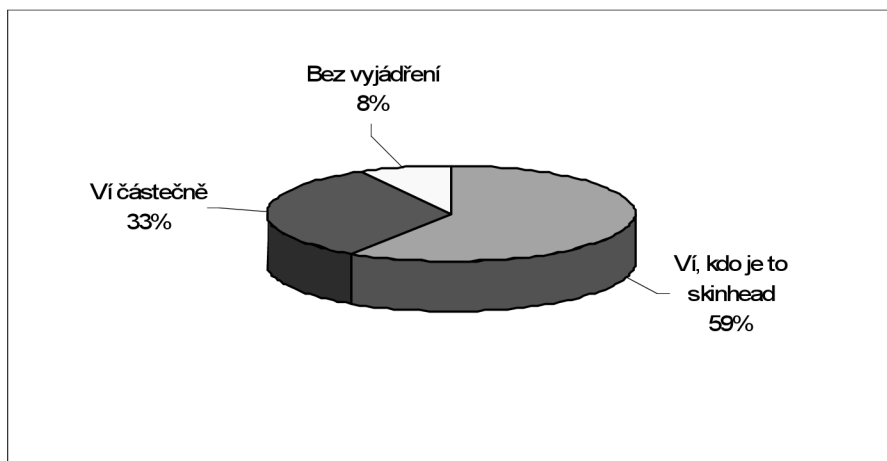
Žák se k otázce nevyjádřil.

Dále jsem si všímala, jestli dotazovaní žáci s myšlenkami a činy hnutí skinheads souhlasí, či nikoliv a zda se sami označují za skinheada.

Výsledky:

87 žáků ví, kdo je to skinhead (jak se skinhead obléká, jaká je jeho filozofie a jak se projevuje navenek). **48** žáků ví jen částečně, kdo opravdu skinhead je (často popsali jenom, jak vypadá), **12** žáků se k otázce nevyjádřilo.

Graf č. 8: Znalosti žáků o hnutí skinheads

Z 91 dívek ví více než polovina (51), kdo je označován jako skinhead, 10 dívek neví, 24 dívek má alespoň částečnou představu o skinheadech a 6 dívek se k otázce vůbec nevyjádřilo.

Z celkového počtu 68 chlapců také více než polovina (36) ví, kdo je to skinhead. Jeden z chlapců se sám za skina označil, 2 chlapci neví, 24 chlapců má částečnou představu o hnutí skinheads (jeden z chlapců vyjádřil kladný postoj k hnutí) a 6 chlapců se k otázce nijak nevyjádřilo.

Závěr: 12 žáků ze 159 vůbec neví, kdo je to skinhead. Pouze 1 žák (muž) se sám označil za skinheada a asi nejlépe definoval hnutí skinheads a pouze 2 odpovědi vyjadřovaly kladný postoj ke hnutí skinheads. Ze 159 žáků dokáže popsat a přibližně definovat skinheada 87 žáků. Myslím, že počet 87 žáků, kteří mají o hnutí skinheads alespoň částečný přehled, je dostatečným důkazem toho, že tato subkultura je stále živá a je třeba děti a mladé lidi včas informovat o tom, jaké nebezpečí je v idejích skinheads skryté. Mnohé odpovědi navíc nasvědčovaly tomu, že někteří žáci si často pletou pojem rasa a národnost.

Příklady odpovědí na otázku „Kdo je podle tebe skinhead a jaký máš názor na hnutí skinheads? “:

„Skinheads jsou slabí jedinci, kteří si chtějí dokázat, že jsou něco více než ostatní. Nebo se chtějí dostat do nějaké party a podmínkou přijetí je např. někoho zmlátit. Nechápu lidi co bezmyšlenkovitě uráží, mlátí a kdo ví co ještě, lidi jiné národnosti.“

„Většinou výrazná osoba, vyholená hlava, rasistické chování. Nemám ráda lidi, kteří odsuzují lidi kvůli barvě pleti.“

„Skinhead je člověk, který nesnáší jinou barvu pleti. Je to podle mě omezenec a slaboch, který se schovává za partu stejně krutých lidí, jako je on sám. Podle mě by se měl každý člověk brát individuálně podle jeho povahy a ne podle toho, jak vypadá.“

„Skinhead je člověk, který nesnáší lidi jiné rasy a ohrožuje je. Podle mě tohle hnutí nic neřeší, takže jsem silně proti. Jsou to lidé posedlí tím, aby někoho ohrožovali. Jsou nebezpeční a můžou i zabíjet.“ (odpověď romské žákyně)

„Dřív byli proti cikánům, dnes jsou proti drogám a feťákům a sami taky fetujou. Jsou to taky hokejoví a fotbaloví fašouni.“

„Nemám je rád.“

„Skinheads jsou lidi, kteří obdivují Hitlera. Já bych nejraději byla, kdyby si lidé konečně zvykli, že není jen jedna rasa. Ať je někdo černý nebo bílý, ani jeden není méněcenný.“

„Skinhead je podle mě člověk, který stojí za Adolfem Hitlerem. Nevím přesně to slovo, ale myslím si, že se tomu říká „hajluje“ ale nevím. Můj názor je ten, že stát za Hitlerem není to nejlepší. A taky jsou proti rasám (Cikánům).“

„Skinhead je člověk, který si myslí, že je něco víc. Nemá rád jiný národnosti a nebo opálený lidi. Pokud neubližují mě nebo kámošům sou v pohodě. Mám mezi nima i pár kámošů.“

„Jsou to lidi, kteří nemají rádi Romy. Je to ale každého věc. Nemůžou za to, že jim tato rasa nesesdla.“

„Nemají pravdu, když chtějí vyhnat cizince. Zásadně s nimi nesouhlasím a ani se mi nelíbí jejich účes ani styl oblékání.“

„Ať neomezují práva a svobody ostatních lidí - nebudou mi vadit.“

„Skinheadi jsou podle mě lidi, kteří se zviditelňují holou hlavou a mají rasistické sklony. Rádi se perou. Pár jich znám.“

„Abych řekla pravdu, vůbec netuším, kdo to je skinhead.“

„Podle mě jsou to rasisti.“

„Já si myslím, že skinheadi někdy nejsou problémoví, a že se k nim vláda a policie chovají až moc agresivně a neoprávněně. Mají prostě vlastní vyznání.“

„Podle toho jací skinheads. Red skins jsou největší tupci.“

„Skinheads jsou lidé s vyholenými hlavami. Radši se jim vyhýbám, jelikož mají nepříjemný vzhled a sklony k agresivitě.“

„Skin je ten, kdo je rasista., hlavně proti Romům. A má vyholenou hlavu. Nosí kanady, maskáče...“

„Nemám je rád.“ (odpověď vietnamského žáka)

Otázka č. 7: Jaký zaujímáš postoj k těmto národnostním menšinám žijícím v Třebíči?

(Vietnamci, Romové, Mongolci a Ukrajinci)

Ve městě Třebíči jsou zastoupeny především tyto národnostní menšiny: Vietnamci, Romové, Mongolci, Ukrajinci, Rusové, Slováci aj. Zajímá mne, jaký postoj k těmto národnostním menšinám zaujímají dotazovaní žáci devátých tříd. Na základě rozhovorů se zástupci škol vím, že tyto školy navštěvují i žáci jiných národností nebo barvy pleti.

Vietnamská menšina v Třebíči je známá především tím, že provozuje řadu obchodů s poměrně levným zbožím (oděvy, elektronika aj.), dále restaurace a rychlá občerstvení. S Ukrajinci se obyvatelé Třebíče setkávají spíš jako s přechodnými zaměstnanci různých firem. Řada z nich nemá ani pracovní povolení. Bydliště mají většinou na Ukrajině a do České republiky pravidelně dojíždí za prací. Romská menšina je v Třebíči různorodá. Někteří Romové se bez problému zařadili do většinové společnosti. Mnozí však žijí společně v jakýchsi ghettech. V Třebíči je takovým místem židovská čtvrť (zde jich žije nejvíce) a část městské čtvrti Borovina. Romové, kteří žijí v těchto místech, jsou často označováni za problémové (nepracují, žijí ze sociálních dávek, vyskytuje se u nich alkoholismus apod.).

Odpovědi na otázky jsem roztřídila na čtyři typy (kladný postoj, záporný postoj, nezná, bez názoru, nevyjádřilo se).

Jako **kladný postoj** byly označeny typy odpovědí jako:- jsou **fajn, bezvadní, mám kamarády a jsou skvělí, pracovití atd.**

Jako **záporný postoj** byly označeny odpovědi jako: - **nemají tu co dělat, kradou, lžou, prodávají a vnucují nekvalitní zboží, ať se vrátí, odkud přišli, je jich tu zbytečně moc, jsou nebezpeční apod.**

Jako **neutrální** jsem označila odpovědi typu: - **nevadí mi, respektuji je, toleruji je, nemám s nimi špatné zkušenosti atd.**

Bez názoru. Takto jsem označila odpovědi, které nebyly ani kladné ani záporné a nevyjadřovaly ani neutralitu. Šlo o odpovědi typu: - **neznám, nemohu posoudit, nevím, že v Třebíči žijí atd.**

Nevyjádřil(a) se. Žák či žákyně se k otázce nevyjádřili.

Výsledky:

1) VIETNAMCI

Kladný postoj: 37 žáků (16 dívek, 21 chlapců)

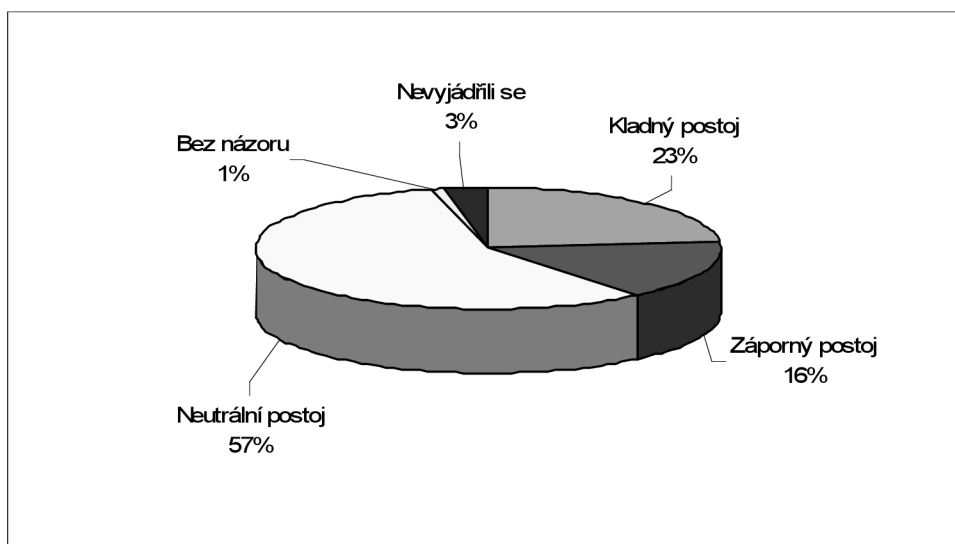
Záporný postoj: 25 žáků (15 dívek, 10 chlapců)

Neutrální postoj: 91 žáků (57 dívek, 34 chlapců)

Bez názoru: 1 (1 chlapec)

Nevyjádřilo se: 5 žáků (3 dívky a 2 chlapci)

Graf č. 9: Postoje žáků k vietnamské menšině

Závěr: Nejvíce žáků zaujímá k Vietnamcům neutrální postoj. Tomu také nasvědčovaly odpovědi jako „toleruji je“, „nevadí mi“ atd.

25 žáků ze 159 se vyjádřilo záporně, nejvíce jim vadilo, že Vietnamci jsou v mnoha obchodech na náměstí a že jim vnucují své zboží, které je často nelegální.

Některé z názorů na vietnamskou menšinu uvedených v dotaznících:

„Nijak mi nevadí.“

„Vietnamku mám kámošku a je fajn. Já proti nim nic nemám. Nikdo z nich mi nic neudělal.“

„Vietnamci mi vůbec nevadí, ale měli by umět česky.“

„Vietnamci jsou hodní, snaživí a kamarádští. Mají rádi lidi kolem sebe.“

„Vadí mi, protože na tržnicích prodávají nekvalitní zboží, které odněkud pašují a neumí mluvit česky.“

„Vietnamci jsou v Třebíči hlavně obchodníci s levným zbožím, které je stejně potřeba pro chudší lidi a nijak mi nevadí. Samozřejmě je to individuální.“

„Moc mi nevadí, ignoruji je. Ale vadí mi, jak se vtírají.“

„Nemám je ráda, protože vnucují zboží a jsou všude.“

„Podle mě jich tu je moc. Měli by žít ve své zemi.“

„Nevadí mi, jsou to lidé jako my, většinou jsou příjemní.“

„Ať si žijí, kde chtějí, ale nesmí porušovat naše zákony a obtěžovat lidi.“

„Osobně žádné neznám, nedokážu posoudit.“

„Nevadí mi, ale obchodů s vietnamským zbožím by mělo být ve městě méně.“

„Máme jednoho ve třídě a znám jich i víc, jsou v pohodě.“

„Podle mě ničí místní podnikatele a zaplavují celý svět padělky oblečení, elektroniky atd. Kdyby se zapojili do „normálního“ zaměstnání nic bych proti nim neměla.“

„Okrádají náš stát, ničí české podnikatele, jejich zboží nekupuji.“

„Je jich v Třebíči hodně, ale nijak mi nevadí.“

„Vietnamce beru jako každého jiného člověka.“

„Jsem sám Vietnamec, nedokážu tedy posoudit.“

„Všichni chodí nakupovat oblečení k nim. Já se jim snažím vyhýbat. Nemám je rád.“

„Jsou to slušní lidé. Mám mezi nimi i pár přátel.“

„Mám dvě kamarádky Vietnamky a mám je moc ráda. Vietnamci jsou pracovití lidé, měli bychom si jich vážit.“ (odpověď romské žákyně)

2) ROMOVÉ

Kladný postoj: 6 žáků (3 dívky, 3 chlapci)

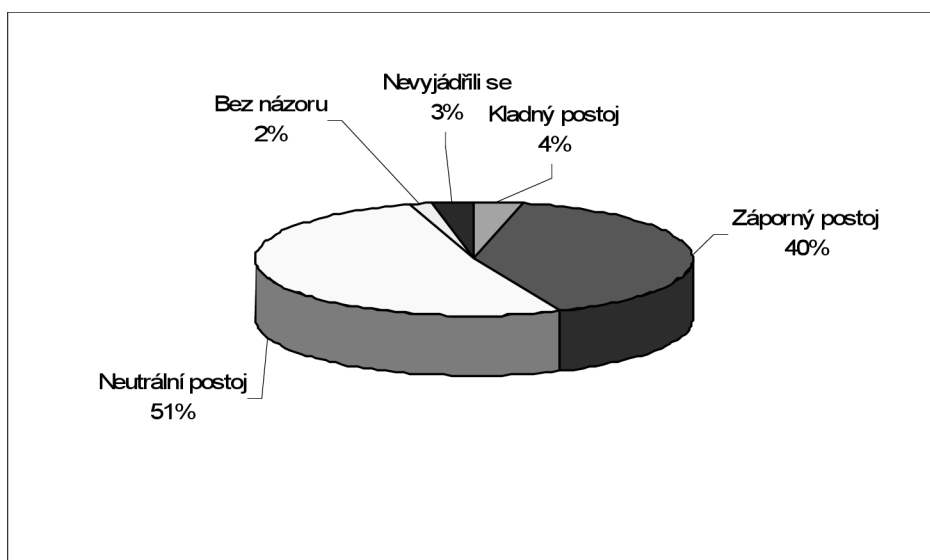
Záporný postoj: 68 žáků (27 dívek, 41 chlapců)

Neutrální postoj: 77 žáků (54 dívek, 23 chlapců)

Bez názoru: 3 žáci (3 dívky)

Nevyjádřilo se: 5 žáků (4 dívky a 1 chlapec)

Graf č. 10: Postoje žáků k romské menšině

Závěr: Nejvíce žáků (77) zaujímá k Romům neutrální postoj. Vysoký počet je záporných odpovědí. 68 žáků nemá Romy v oblibě. Často se o nich vyjadřovali takto:

- lžou, kradou, bojím se jich, sami jsou rasisti, raději se jim vyhýbám atd.

Kladný postoj k Romům zaujímá pouze 6 žáků.

Některé odpovědi naznačovaly, že určití žáci mají špatné osobní zkušenosti s Romy, což zapříčinilo to, že k této menšině jako celku zaujímají záporný postoj. Romům se raději vyhýbají.

Některé z názorů týkajících se Romů uvedených v dotaznících:

„Lžou a kradou, ať odpochodují, odkud přišli.“

„Lžou a kradou.“ (odpověď vietnamského žáka)

„Já sama jsem Romka, ale za některé Romy se stydím – za ty co bydlí v Židech. Většina lidí mi říká, že nejsem jako oni, ale většinou stejně všechny hází do jednoho pytle.“

„Někteří jsou slušní, ale většina není. Jeden Rom mi ukradl mobil.“

„Parta asi dvacetiletých Romů mi zmlátila kamaráda. Malé Romské děti jsou většinou drzé a vulgární.“

„Většina Romů krade a lže. Pořád si stěžují na to, jací jsme na ně my. Málokdo z nich to dotáhne daleko bez podvodů a lží.“

„Nevadí mi, pokud někoho neohrožují.“

„Nevadí mi, zvykla jsem si na ně.“

„Nemám rád, když někteří Romové teenageři jsou opilí nebo zfetovaní a terorizují ostatní, vybírají mýtné apod.“

„Každý Rom je jiný. Já mám radši ty slušný. S romskou populací v Třebíči mám ale špatné zkušenosti.“

„Někdy z nich jde strach, jsou nepřátelští. Někdy bych řekl, že se projevy rasismu objevují spíše u nich.“

„Romové jsou příliš svérázní, nedokážou se přizpůsobit zdejšímu životu a problémy řeší násilím.“

„Nevadí mi, žádné neznám.“

„Kdyby se nechovali tak, jak se chovají, byli by dobří lidé, ale největší rasismus je z jejich strany.“

„Žádného Roma neznám, ale přesto je nemám ráda.“

„Žijí jenom pro svoje společenství.“

„Romové jsou hrozni. Mají třeba deset dětí, nemakají a my na ně platíme daně. Podle mě jsou v téhle zemi nejhorší. Měli by bejt ve svojí zemi a ne tady.“ (odpověď žáka skinheada).

„Romové mi nevadí, ti co chodí na naši školu jsou v pohodě.“

„Spíš se jim vyhýbám. Když jsem byla menší a šla jsem s bratrem do města, tak jedna skupina Romů zaútočila na mého bratra a ten skončil v nemocnici.“

„Nemám je rád, mám s nimi spíš špatné zkušenosti. Většinou bývají agresivní a nejsou moc čistotní. Někteří se chovají doslova jako zrudý.“

3) MONGOLCI

Kladný postoj: 13 žáků (5 dívek, 8 chlapců)

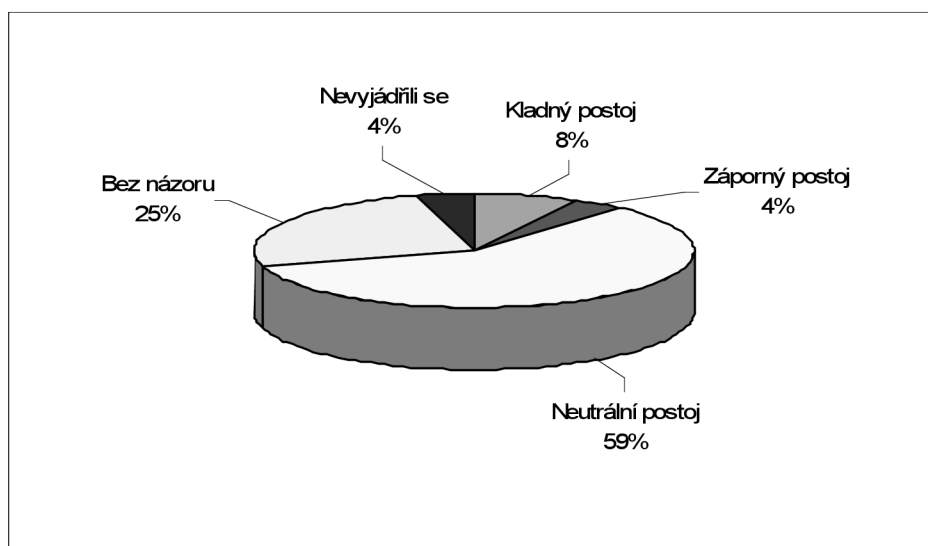
Záporný postoj: 6 žáků (2 dívky, 1 chlapec)

Neutrální postoj: 98 žáků (61 dívek, 33 chlapců)

Bez názoru: 42 (18 dívek, 24 chlapců)

Nevyjádřilo se: 7 žáků (5 dívek a 2 chlapci):

Graf č. 11: Postoje žáků k mongolské menšině

Závěr: Nejvíce žáků zaujímá k Mongolcům postoj neutrální (98 žáků). Mnozí v odpovědích uvádí, že si je vzhledově pletou s Vietnamci. Bez názoru je 42 žáků, neboť ti se s Mongolci osobně nikdy nesetkali a mnozí ani neví, že tato národnostní menšina v Třebíči žije.

Některé z názorů týkajících se Mongolců uvedených v dotaznících:

„Dají se vydržet. Ale je jich tu taky dost.“ (odpověď chlapce skinheada)

„Vietnamci ani Mongolci mi nevadí. Mám nejlepšího kámoše Mongolce Gansuha a je super.“

(odpověď romské dívky)

„Žádné neznám, nemůžu posoudit.“

„Nevadí mi.“

„Jsou v pohodě. Jednoho osobně znám.“

„Nic proti nim nemám, jsou jako ostatní lidé.“

„Mám mongolské kamarády a jsou super.“

„Mongolci jsou mírumilovný národ. Moc jich tu není, ale asi ví, proč sem nelezou.“

„O Mongolcích v Třebíči nemám velkou představu. Ale asi jsou to normální, slušní, pracující lidé, stejně jako my. Nic proti nim nemám.“

„Znám jich hodně. Nechápu jak někomu můžou vadit. Jsou to fajn lidi a dobří kamarádi, kteří nepodrazí.“

„Nevadí mi, jsou to taky jenom lidi. Každý člověk má svá práva nehledě na barvu pleti.“

„Nemám je ráda.“

„Moc jich neznám, ale nevadí mi.“

„Ještě jsem žádného nepotkala, ale nevidím na nich nic špatného.“

„Nevím, asi je nedokážu rozeznat od Vietnamců, protože to jsou – mongolové je rasa, Vietnamec je mongolský národ.“

„Nevadí mi, ale nepoznám ho, když nějakého potkám.“

„Mongolce jsem neměl možnost lépe poznat, ale nevypadají, že by byli schopni něčeho zlého.“

„V Třebíči jich je málo, ale ještě jsem se s nimi nesetkal, a tak k nim žádný postoj nezaujímám.“

„Nevadí mi.“ (odpověď vietnamského žáka)

4) UKRAJINCI

Kladný postoj: 38 žáků (15 dívek, 23 chlapců)

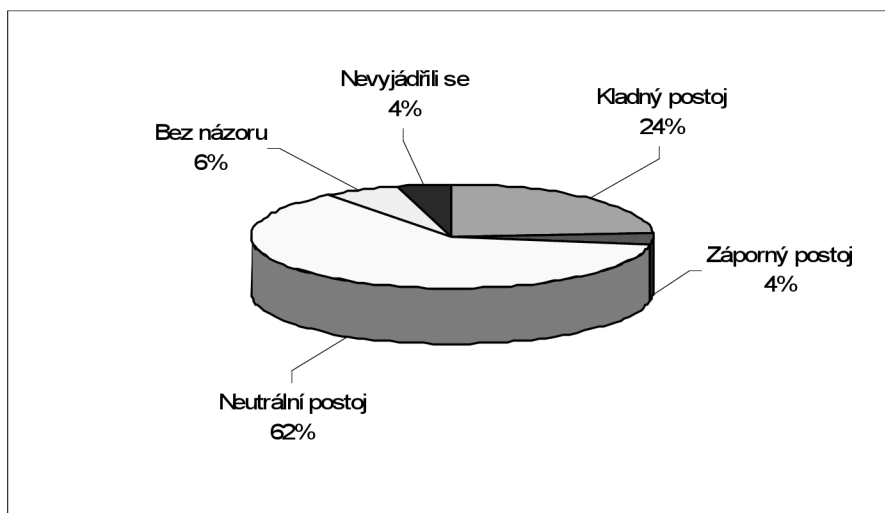
Záporný postoj: 6 žáků (3 dívky, 3 chlapci)

Neutrální postoj: 98 žáků (62 dívek, 36 chlapců)

Bez názoru: 10 žáků (7 dívek, 3 chlapci)

Nevyjádřilo se: 7 žáků (4 dívky, 3 chlapci)

Graf č. 12: Postoje žáků k ukrajinské menšině

Závěr: Nejvíce žáků zaujímá k Ukrajincům neutrální postoj. 38 žáků vyjádřilo postoj kladný, neboť považují Ukrajince za pracovité lidi, kteří v ČR vydělávají peníze, aby uživili své rodiny na Ukrajině. Jako pozitivní žáci uvádí také to, že Ukrajinci zde vykonávají práce, kterým se Češi záměrně vyhýbají.

Některé z názorů týkajících se Ukrajinců uvedených v dotaznících:

„Ukrajinci jsou bezproblémoví, jsou téměř stejní jako my, akorát že mají jinou řeč. Jsou to příjemní lidé.“

„Nevadí mi, jednoho znám i osobně.“

„Nevím, nemám s nimi zkušenost.“

„Myslím si, že v Třebíči hledají jen práci, ale přesto bychom si na ně měli dávat pozor.“

„Abych řekla pravdu, vůbec jsem je v Třebíči nezaregistrovala.“

„Nevadí mi, dostávají tu práci. S některými jsem se bavila a byla to legrace ta jejich čeština.“

„Nevadí mi.“ (názor vietnamského žáka)

„Nevadí mi, asi proto, že o nich není slyšet. Asi nedělají problémy.“

„Někteří jsou zlí a žijou jenom pro sebe. Ale jiní se snaží udržet se a nemusí krást. Přizpůsobí se našim zvykům a žijí s námi. Chtějí tu začít nový život.“

„Nevadí mi, ale jak kteří.“

„Mě nevadí žádná národnost. Ukrajinku mám dobrou kamarádku.“

„Naše pomocná síla na úklid Třebíče. Nevadí mi.“

„Někteří jsou v pohodě, mám i ukrajinský kámoše.“

„Podle mě mají makat v Ukrajině a ne tady. V létě jich tu je moc, v zimě je tu ani nevidím“
(odpověď skinheada)

„Vzhledem k jejich životním podmínkám na Ukrajině se jim nedivím, že tu pracují.“

„Jsou vulgární a drzí. Lžou a kradou.“

„Ukrajinci mi nevadí. Jsou to pracovití lidé, mnohdy ale bez vyučení jejich oboru. Dělají práci na černo a to mi vadí (ale ne všichni).“

„Nemám žádný názor.“

„Ukrajince beru jako ty, co dělají jednoduché a dělnické práce. Výkopy, pozemní práce atd. Jsou chudí. Ale tyto práce stejně někdo musí dělat.“

„Nevadí mi, protože dělají práce, které by žádný Čech nechtěl dělat.“

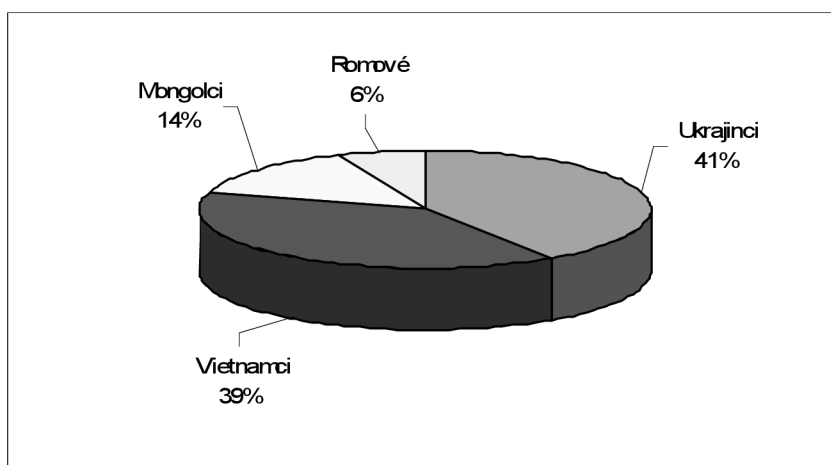
„Podle mě jsou snaživí a asi mají hodně adrenalinu v krvi, když pracují ve firmách na černo.“

„Většina je skromných, protože obsazují zaměstnání, kterých se Češi štítí (kopání kanálů atd.).“

Celkové hodnocení uvedených národnostních menšin žáky:

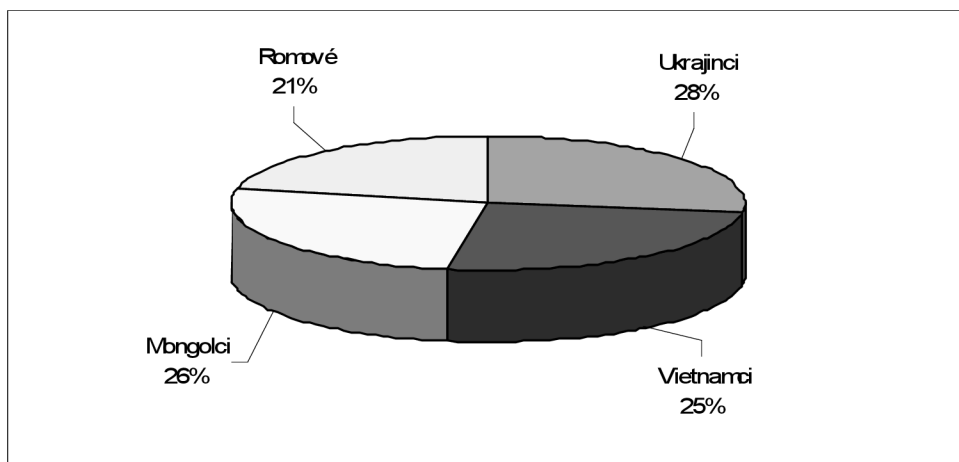
Kladně se žáci vyjadřovali nejvíce o Ukrajincích (38 odpovědí), dále o Vietnamcích (37 odpovědí). Mongolci byli kladně hodnoceni třinácti odpověďmi a nejhůře dopadli Romové, o kterých se kladně vyjádřilo pouze 6 žáků.

Graf č. 13: Kladný postoj žáků k národnostním menšinám

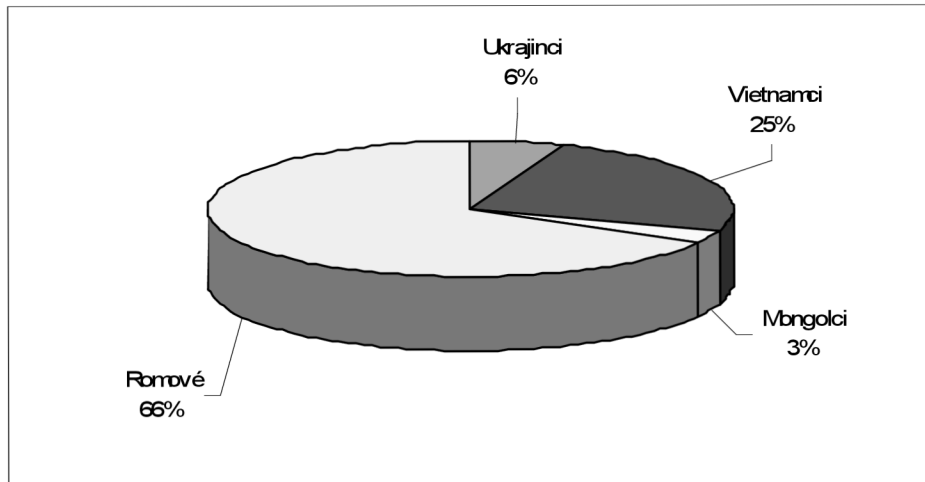
Neutrální postoj zaujali žáci nejvíce k Ukrajincům (98 odpovědí), dále k Mongolcům (94), k Vietnamcům (91) a nejméně neutrálních odpovědí se vztahovalo k Romům (77).

Graf č. 14: Neutrální postoj žáků k národnostním menšinám

Záporný postoj vyjádřilo nejvíce žáků k Romům (68 odpovědí). Vietnamci byli záporně označeni ve 25 odpovědích, Ukrajinci v 6 odpovědích a nejméně záporných postojů vyjádřili žáci k Mongolcům (pouze 3 odpovědi).

Graf č. 15: Záporný postoj žáků k národnostním menšinám

Závěr

Záměrem této bakalářské práce bylo nastínit problematiku projevů rasismu u dětí a mládeže. Cílem bylo popsat tyto projevy, zjistit jejich příčiny a uvést prostředky, které je možné použít v rámci prevence v rodině a ve škole. Dalším úkolem bylo zmapovat prostřednictvím výzkumu, do jaké míry se žáci devátých tříd základních škol v Třebíči s projevy rasismu ztotožňují, zda se rasismus v trebičských školách vyskytuje a jaký žáci zaujmají postoj k národnostním menšinám. Výzkum jsem prováděla dotazníkovou metodou. Dotazovaných bylo 159 žáků devátých tříd. Také jsem vedla rozhovory se zástupci škol, abych se přesvědčila, jestli se odpovědi žáků shodují s jejich pohledem na danou situaci. Na základě odpovědí z rozhovorů jsem zjistila, že školy navštěvují také děti jiných národností a ras, ale rasismus se na trebičských školách nevyskytuje. Přibližně polovina z dotazovaných žáků se však s projevy rasismu ve škole, v okolí školy či v místě bydliště setkala. Zřejmě ale nešlo o nijak závažné činy, neboť pouze jeden ze zástupců škol se zmínil o řešení případu rasové šikany.

Dále z dotazníkového šetření vyplývá, že hnutí skinheads je stále aktuálním problémem ve společnosti. Necelých šedesát procent dotazovaných žáků ví, že hnutí skinheads propaguje mimo jiné i rasismus. Ze 159 žáků se pouze jeden žák hlásil k tomu, že je skinhead. Převážná většina žáků se s hnutím skinheads neztotožňuje.

Přibližně devadesáti procentům žáků by nevadilo, kdyby jejich školu navštěvovalo více spolužáků jiné barvy pleti nebo národnosti, a také s více učiteli jiné rasy a národnosti by nebyli nespokojeni. Přibližně deset procent dotazovaných by nechtělo mít za přítele či kamaráda člověka jiné rasy a národnosti.

Ve městě Třebíči mohu soužití národnostních menšin a většiny považovat za bezproblémové. Zajímalo mne však, jaký postoj k těmto menšinám zaujmají žáci devátých tříd. K Ukrajincům, Romům, Vietnamcům a Mongolcům převažující část žáků zaujímá neutrální postoj. To znamená, že menšiny tolerují, respektují a nedělají rozdíly mezi lidmi podle barvy pleti nebo národnosti. Nejvíce záporných postojů žáci vyjádřili k romské menšině.

Vztahy a postoje k jednotlivým národnostním menšinám žijícím v Třebíči žáci popisovali na základě několika faktorů, které jejich názory ovlivnily:

- předsudky
- bydliště (čtvrť města)
- to, jestli mají, či nemají kamarády příslušníky uvedených menšin
- to, jestli mají, či nemají spolužáky jiné národnosti (barvy pleti)
- mají-li alespoň jednoho rodiče jiné národnosti
- osobní zkušenosti, zkušenosti blízkých přátel, rodinných příslušníků apod.

Doufám, že se mi v rámci této bakalářské práce podařilo dokázat, že téma rasismu u dětí a mládeže je aktuální a zajímavou problematikou. V důsledku omezeného rozsahu práce jsem však nemohla obsáhnout další publikované výzkumy a poznatky vztahující se k dané oblasti. Jsem si také vědoma, že moje práce je jednou z mnoha možností zpracování daného tématu.

Použitá literatura

1. ČERMÁKOVÁ, J. (et al) *Ty + já = kamarádi*. 1. vyd. Praha: ISV, 2000. 152 s. ISBN 80-85866-76-5
2. ČERNÝ, V. *Rasismus, jeho základy a vývoj*. 1. vyd. Olomouc: Votobia, 1995. 90 s. ISBN 80-85885-69-7
3. DOSTÁLOVÁ, D. *Výchova k občanství*. 1. vyd. Praha: NS Svoboda, 1997. 527 s. ISBN 80-205-0547-4
4. GULOVÁ, L., ŠTĚPAŘOVÁ, E. *Multikulturní výchova v teorii a praxi*. 1. vyd. Brno: MSD, 2004. ISBN 80-86633-14-4.
5. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 776. s. ISBN 8071-78-303-X
6. KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál, 256 s. ISBN 80-7178-513-X
7. KRAUS, B. (et al) *Člověk, prostředí, výchova*. 1. vyd. Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2
8. LANGMEIER, J., (et al) *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyziologie*. 2. vyd. Praha: H and H, 2002. 132 s. ISBN 80-7319-016-8
9. MACHALOVÁ, T. *Lidská práva proti rasismu*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2001. 263 s. ISBN 80-7239-099-6
10. MAREŠ, M. *Pravicový extremismus a radikalismus v České republice*. 1. vyd. Brno: Barrister a Principal, 2003. 655 s. ISBN 80-86598-45-4
11. PETRÁČKOVÁ, V. (et al) *Akademický slovník cizích slov*. 1. vyd. Praha: Academia, 2000. 834 s. ISBN 80-200-0982-5
12. PRŮCHA, J. *Multikulturní výchova*. 1. vyd. Praha: ISV, 2001. 211 s. ISBN 80-85866-72-2
13. PRŮCHA, J. *Interkulturní psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. s. ISBN 80-7178-885-6
14. ROUS, J. *Romové – vhled do problému*. 1. vyd. Brno: MSD, 2003. 52 s. ISBN 80-86633-03-9
15. ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178-049-9
16. ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 143 s. ISBN 80-7178-250-5
17. SEKOT, A. *Sociologie v kostce*. 1. vyd. Brno: Paido, 2002. 142 s. ISBN 80-7315-021-2

18. ŠIŠKOVÁ, T. (ed.) *Výchova k toleranci a proti rasismu*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 203s. ISBN 80-7178-285-8

19. ŠIŠKOVÁ, T. (ed.) *Menšiny a migranti v České republice*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 188 s. ISBN 80-7178-648-9

20. WOLF, J. *Lidské rasy a rasismus v dějinách a současnosti*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2000. 223 s. ISBN 80-246-0099-4

Další zdroje:

Cože? Já, a rasista? 1. vyd. Praha: Multikulturní centrum Praha, 2002. 31 s. ISBN 80-238-8066-7

Interkulturní vzdělávání. Příručka nejen pro středoškolské pedagogy. 1. vyd. Projekt Varianty. Praha: Člověk v tísni, 2002. ISBN 80-7106-61-1

Vzdělávací program základní škola. 2. vyd. Praha: Fortuna, 1998. 336 s. ISBN 80-7168-595-X

Internetové zdroje:

www.civilrights.com

www.eumc.eu.int

www.mkc.cz

www.most.ecn.cz

www.racismnoway.com.au

www.rvp.cz

www.skinheadovo.místo.cz

www.unhchr.ch

www.varianty.cz

www.vuppraha.cz

Resumé

Teoretická část této práce pojednává o projevech rasismu u dětí a mládeže. Popisují zde také příčiny vzniku rasismu, jeho dějiny a formy. Postoje dětí a mládeže se formují v jejich rodinách a v procesu edukace. Některé postoje se mohou vyvinout v předsudky, které jsou později základem rasismu. Nejdůležitější variantou řešení rasových problémů je včasná a účinná prevence (multikulturní výchova).

Cílem praktické části bylo zmapovat prostřednictvím výzkumu současnou podobu a vývoj situace v oblasti projevů rasismu u dětí v devátých třídách základních škol v Třebíči. Dotazníkového výzkumu se zúčastnilo 159 respondentů. 36 procent žáků se s projevem rasismu ve škole setkalo. Většina dětí je tolerantních. Jejich postoje k národnostním menšinám žijícím v Třebíči jsou spíše neutrální.

Resume

The theoretical part of this work deals with expressing of racism among children and youth. I also describe causes, history and forms of racism. Attitudes of children and youth are forming in their families and in education. Some attitudes may begin to develop a kind of prejudice that will eventually turn into racism. The most important possibility of solving the racism problem is the primary and effective prevention (multicultural education).

The aim of practical part was to map, by the means of research, the contemporary shape and development of situation within expressing of racism among the children of the ninth classes of the basic schools in the town of Třebíč. 159 respondents participated in the questionnaire research. 36 per cent of pupils met expressing of racism in their schools. Most of children are tolerant. Their attitudes towards national minorities living in Třebíč are rather neutral.

Přílohy

DOTAZNÍK

pro zjištění výskytu projevů rasismu u žáků 9. tříd

Vážený žáku, žákyně,

jsem studentka Masarykovy univerzity v Brně a obracím se na tebe s žádostí o vyplnění následujícího dotazníku, který zjišťuje míru výskytu rasistických projevů a chování u mladých lidí. Výsledky dotazníku budou použity v rámci mé bakalářské práce na téma „Projevy rasismu u dětí a mládeže“. Prosím o co nejupřímnější a pravdivé odpovědi. Výzkum je zcela anonymní, v žádném případě se nemusíš obávat zneužití informací, které poskytneš.

Děkuji za spolupráci.

Veronika KOPULETÁ

Pokyny pro vyplňování dotazníku:

Vyplň prosím údaje v úvodní části dotazníku.

Otázky č. 1 až 5vyber vždy jednu odpověď (označ křížkem)

Otázky č. 6 a 7.....stručně popiš svůj vlastní názor

I. ÚVODNÍ ČÁST DOTAZNÍKU

Škola:.....

Třída:.....

Národnost:.....

Pohlaví: muž žena

II. OTÁZKY:

1) Setkal jsi se osobně s projevy rasismu na této škole?

ANO NE

a) Pokud ano, v jaké jsi byl pozici?

OBĚŤ RASISTA PŘIHLÍŽEJÍCÍ

2) Setkal jsi se osobně s projevy rasismu v okolí školy či v místě tvého bydliště?

ANO NE

a) Pokud ano, v jaké jsi byl pozici?

OBĚŤ RASISTA PŘIHLÍŽEJÍCÍ

3) Vadilo by ti, kdyby tuto školu navštěvovalo více žáků jiné rasy (národnosti)?

ANO NE

4) Vadilo by ti, kdyby ve vaší škole vyučovalo více učitelů jiné barvy pleti (národnosti)?

ANO NE

5) Mohl by být tvým kamarádem (přítelem) člověk jiné rasy (národnosti)?

ANO NE

6) Kdo je podle tebe skinhead a jaký máš názor na hnutí skinheads?

.....
.....
.....

7) Jaký zaujímáš postoj k těmto národnostním menšinám žijícím v Třebíči?

Vietnamci.....
.....
.....

Romové.....
.....
.....

Mongolci.....
.....
.....

Ukrajinci.....
.....
.....